

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь
Вучэбна-метадычнае аб'яднанне вышэйшых навучальных устаноў
Рэспублікі Беларусь па педагогічнай адукацыі

ЗАТВЕРДЖАЮ
Першы намеснік Міністра адукацыі
Рэспублікі Беларусь
 А.І. Жук
10.02.2009
Рэгістрацыйны № ТД-А 158 /тып.

ГІСТОРЫЯ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ

Тыпавая вучэбная праграма
для вышэйшых навучальных устаноў па спецыяльнасцях:

- 1-02 03 01 Беларуская мова і літаратура;
- 1-02 03 03 Беларуская мова і літаратура. Дадатковая спецыяльнасць;
- 1-02 03 04 Руская мова і літаратура. Дадатковая спецыяльнасць
(1-02 03 04-01 Руская мова і літаратура. Беларуская мова і літаратура);
- 1-02 03 05 Беларуская мова і літаратура. Журналістыка;
- 1-02 03 07 Замежная мова (з указаннем мовы). Дадатковая спецыяльнасць
(1-02 03 07-01 Замежная мова (з указаннем мовы). Беларуская мова і
літаратура)

УЗГОДНЕНА
Старшыня вучэбна-метадычнага
аб'яднання вышэйшых навучальных
устаноў Рэспублікі Беларусь
па педагогічнай адукацыі

 І.Д. Кухарчык

19.05.08

Начальнік Упраўлення
вышэйшай і сярэдняй
спецыяльнай адукацыі

 Ю.І. Міксюк

10.02.2009

УЗГОДНЕНА
Першы прарэктар Дзяржаўнай
установы адукацыі
“Рэспубліканскі інстытут
вышэйшай школы”

 І.В. Казакова

03.02.2009

Эксперт-нормакантралёр

 А.Т. Терашина

03.02.2009

СКЛАДАЛЬНІКІ:

С.Л. Гаранін, дацэнт кафедры беларускай літаратуры ўстановы адукацыі "Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка", кандыдат філалагічных навук;

Т.К. Грамадчанка, дацэнт кафедры беларускай літаратуры ўстановы адукацыі "Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка", кандыдат філалагічных навук, дацэнт;

А.С. Гурская, дацэнт кафедры беларускай літаратуры ўстановы адукацыі "Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка", кандыдат філалагічных навук, дацэнт

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

Кафедра беларускай філалогіі і сусветнай літаратуры ўстановы адукацыі "Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў";

А.Л. Верабей, дацэнт кафедры беларускай літаратуры і культуры Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, кандыдат філалагічных навук, дацэнт

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ Ў ЯКАСЦІ ТЫПАВОЙ:

Кафедрай беларускай літаратуры ўстановы адукацыі "Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка"

(пратакол № 7 ад 31.03.08);

Навукова-метадычным саветам установы адукацыі "Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка"

(пратакол № 3 ад 24.04.08);

Навукова-метадычным саветам па гуманітарнай адукацыі вучэбна-метадычнага аб'яднання вышэйшых навучальных устаноў Рэспублікі Беларусь па педагагічнай адукацыі

(пратакол № 3 ад 27.05.08)

Адказны за выпуск: Т.К. Грамадчанка

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Праграма па гісторыі беларускай літаратуры складзена з улікам рэалій нашага часу, сучаснай канцэпцыі літаратурнай адукацыі. Яна адпавядае патрабаванням да вучэбных праграм новага пакалення стандартаў.

Гісторыя беларускай літаратуры аб'ядноўвае вялікі па аб'ёме і няпросты для разумення матэрыял. На сучасным этапе працягваецца пераасэнсаванне мастацкіх з'яў, у актыўны разгляд уключаны многія невядомыя раней творы, як мінулых эпох, так і сучаснасці, выпрацоўваюцца новыя крытэрыі ацэнкі, што і знайшло адлюстраванне ў змесце прапанаванай Праграмы.

У дысцыпліне "Гісторыя беларускай літаратуры" вылучаны раздзелы "Літаратура XI -XVI стагоддзяў", "Літаратура XVII - XVIII стагоддзяў", "Літаратура XIX стагоддзя", "Літаратура XX стагоддзя", "Сучасны літаратурны працэс". Такі падзел абумоўлены як гісторыяй народа, так і эвалюцыяй мастацкага мыслення, месцам і роляй прыгожага пісьменства ў грамадскім жыцці. Паколькі літаратурны працэс з'ява надзвычай складаная, то ў Праграме сустракаюцца асобныя часавыя "накладкі", як, напрыклад, у выпадку з Барока - напрамкам, які выходзіць за межы XVII ст.

Праграмай ставіцца задача засвоіць старажытную пісьменнасць у яе непаўторных праявах, істотных адрозненнях ад літаратуры пазнейшага часу. З улікам апошніх даследаванняў і знаходак істотна пашыраны аб'ём літаратуры XVII - XVIII стст. Гэты перыяд аўтары праграмы лічаць патрэбным вывучаць як асобную частку, што тлумачыцца новым тыпам мыслення і маўлення, адрознымі ад старажытнасці паэтыкай, лексікай, жанравай спецыфікай твораў. Літаратура XIX ст. побач з беларускамоўнымі прадстаўлена творами польска- і рускамоўных аўтараў, якія былі цесна звязаны з Беларуссю, звярталіся да яе мінулага і сучаснасці. Праграма дае ўяўленне пра складанасць, шматфарбнасць, рознастылёвасць літаратурнага працэсу гэтага гістарычнага перыяду. XX стагоддзю належыць асаблівае месца ў гісторыі нацыянальнага мастацтва ў цэлым і мастацтва слова ў прыватнасці: завяршаецца станаўленне родаў і жанраў літаратуры Новага часу, фарміруецца беларускі стыль, з'яўляюцца творцы, здольныя "гутарку весці" не толькі са сваім народам, а і з усёй чалавечай супольнасцю. Літаратурнае жыццё XX ст. характарызуецца рухомасцю і незакончанасцю працэсаў, адмаўленнем закладзеных папярэднікамі традыцый і вяртаннем да іх, пошукамі новых шляхоў спасціжэння рэчаіснасці. Канец мінулага стагоддзя быў пазначаны важнымі для народа грамадска-палітычнымі падзеямі, зменай пісьменніцкіх пакаленняў і звязаным з гэтым абнаўленнем літаратурных метадаў, стыляў, жанраў, мастацка-вобразнай сістэмы. Вылучаны ў дысцыпліне раздзел "Сучасны літаратурны працэс" аб'ядноўвае мастацкія тэндэнцыі і з'явы канца мінулага і пачатку новага XXI ст.

Мэты дысцыпліны - пазнаёміць студэнтаў з этапамі развіцця нацыянальнай літаратуры (ад старажытнасці і да нашых дзён); даць уяўленне пра агульныя напрамкі яе развіцця, змену мастацка-светапоглядных сістэм, эвалюцыю метадаў,

стыляў, жанравых формаў; прааналізаваць жыццёвы і творчы шлях пісьменнікаў, змест іх твораў, месца і ролю ў літаратурным працэсе.

Задачы дысцыпліны:

- даць студэнтам рознабаковыя веды па прадмеце;
- навучыць арыентавацца ў свеце мастацкіх твораў;
- сфарміраваць навыкі аналізу літаратурнага тэксту;
- выпрацаваць крытэрыі разумення канкрэтна-гістарычнай, нацыянальнай і агульначалавечай значнасці мастацкіх твораў;
- выхоўваць эстэтычны густ, адчуванне прыгожага ў жыцці і літаратуры.

Праграма складаецца з аглядавых і манаграфічных тэм. У аглядавых даецца агульная характарыстыка пэўнага перыяду, вылучаюцца асноўныя тэндэнцыі ў творчасці пісьменнікаў, раскрываецца ўплыў грамадска-палітычных падзей на літаратуру. Манаграфічна прапануецца вывучаць спадчыну класікаў - Ф.Скарыны, Ф.Багушэвіча, Я.Купалы, Я.Коласа, М.Багдановіча, М.Арэцкага, М.Танка і інш., а таксама творчасць мастакоў слова, што заявілі пра сябе як яркія індывідуальнасці, вызначалі мастацкі ўзровень літаратуры свайго часу і абумовілі ў многім далейшую шляхі яе развіцця. Аўтары лічаць патрэбным пашырыць змест Праграмы персаналіямі і прапануюць для разгляду сціслыя характарыстыкі творчасці пісьменнікаў, якія займалі ці займаюць прэжметнае месца ў літаратуры пэўнага перыяду.

Спецыяліст павінен ведаць':

- шляхі і галоўныя этапы развіцця нацыянальнай літаратуры (ад старажытнасці і да нашых дзён);
- узаемасувязь светапогляду і творчасці пісьменніка, асаблівасці яго стылю ці творчай манеры;
- канкрэтна-гістарычнае, нацыянальнае і агульначалавечае значэнне мастацкіх твораў;
- сучасныя ацэнкі мастацкіх з'яў папярэдніх эпох;
- праблематыку, ідэйны змест твораў, асаблівасці кампазіцыі, вобразна-выяўленчыя сродкі;
- герояў твораў, іх светапоглядныя пазіцыі, рысы характару, месца ў сістэме вобразаў;
- найболыя важныя звесткі пра жыццёвы і творчы шлях пісьменніка.

Спецыяліст павінен умець:

- аналізаваць літаратурны твор, раскрываючы спецыфіку яго зместу і формы;
- выяўляць падобнае і адметнае ў літаратурах розных часоў і народаў;
- спалучаць тэарэтычныя веды з вывучэннем канкрэтных мастацкіх з'яў;
- упісаць літаратурны твор у сацыякультурны кантэкст эпохі;
- вызначыць месца твора ў мастацкай сістэме пісьменніка і ў літаратуры свайго часу;
- скласці тэсты па літаратурных творах, фактах жыццявага і творчага шляху аўтара;
- працаваць з навукова-крытычнай і даведачнай літаратурай.

- На вывучэнне дысцыпліны "Гісторыя беларускай літаратуры" адводзіцца:
- па спецыяльнасцях 1-02 03 01 Беларуская мова і літаратура; 1-02 03 03 Беларуская мова і літаратура. Дадатковая спецыяльнасць; 1-02 03 05 Беларуская мова і літаратура. Журналістыка ~ 980 гадзін, з іх 464 гадзіны аўдыторных заняткаў (260 лекцыйных, 204 практычных);
 - па спецыяльнасці 1-02 03 04 Руская мова і літаратура. Дадатковая спецыяльнасць (1-02 03 04 -01 Руская мова і літаратура. Беларуская мова і літаратура) 830 гадзін, з іх 400 гадзін аўдыторных заняткаў (220 лекцыйных, 180 семінарскіх);
 - па спецыяльнасці 1-02 03 07 Замежная мова (з указаннем мовы). Дадатковая спецыяльнасць (1-02 03 07 -01 Замежная мова (з указаннем мовы). Беларуская мова і літаратура) 862 гадзшы, з іх 378 гадзін аўдыторных заняткаў (100 лекцыйных, 100 практычных, 178 семінарскіх).

ПРЫКЛАДНЫ ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН

па спецыяльнасцях 1-02 03 01 Беларуская мова і літаратура; 1-02 03 03
 Беларуская мова і літаратура. Дадатковая спецыяльнасць; 1-02 03 05
 Беларуская мова і літаратура. Журналістыка

№	Назва раздзела, падраздзела, тэмы	Аўдыторныя гадзіны		
		Усяго	Лекцыі	Практычныя заняткі
1.	Літаратура XI -XVI стагоддзяў	36	20	16
1.1.	<i>Літаратураранняя Сярэднявечча (XI—першая палова XIII ст.)</i>	14	8	6
1.1.1.	Крыніцы і паходжанне даўняй літаратуры	4	2	2
1.1.2.	Перакладная літаратура	4	2	2
1.1.3.	Жанравая сістэма арыгінальнай літаратуры	6	4	2
1.2.	<i>Літаратура позняга Сярэднявечча (сярэдзіна XIII-пачатак XVI ст.)</i>	10	6	4
1.2.1.	Станаўленне даўняй літаратуры як нацыянальнай з'явы	4	4	—
1.2.2.	Перакладная літаратура	2	-	2
1.2.3.	Жанравая сістэма арыгінальнай літаратуры	4	2	2
1.3.	<i>Літаратура эпохі Адраджэння і Рэфармацыі (XVI ст.)</i>	12	6	6
1.3.1.	Адраджэнне ў беларускай культуры і літаратуры	2	2	-
1.3.2.	Паэзія эпохі Адраджэння	4	2	2
1.3.3.	Рэфармацыйная публіцыстыка	4	2	2
1.3.4.	Жанравая сістэма літаратуры эпохі Адраджэння і Рэфармацыі	2		2
2.	Літаратура XVII - XVIII стагоддзяў	62	38	24
2.1.	<i>Літаратура перыяду Барока (канец XVI- 30-я гады XVIII ст.)</i>	38	26	12
2.1.1.	Барока ў беларускай літаратуры	6	4	2
2.1.2.	Літаратура ранняга Барока (канец XVI - 80-я гады XVII ст.)	12	8	4
2.1.3.	Палемічная літаратура перыяду Контррэфармацыі	10	8	2
2.1.4.	Літаратура позняга Барока (канец XVII - 30-я гады XVIII ст.)	10	6	4
2.2.	<i>Літаратура эпохі Асветніцтва (1740-я гады — канец XVIII ст.)</i>	24	12	12
2.2.1.	Асветніцтва ў беларускай культуры і літаратуры	12	6	6
2.2.2.	Творчасць пісьменнікаў XVIII ст.	12	6	6
3.	Літаратура XIX стагоддзя	72	42	30
3.1.	<i>Літаратура першай паловы XIX ст.</i>	34	20	14
3.1.1.	Станаўленне і развіццё новай беларускай літаратуры	8	6	2
3.1.2.	Ананімная літаратура	4	2	2
3.1.3.	Творчасць пісьменнікаў-рамантыкаў	22	12	10

3.2.	<i>Літаратура другой паловы XIX ст.</i>	38	22	16
3.2.1.	Ананімная літаратура	4	2	2
3.2.2.	Беларуская літаратурная класіка XIX ст.	12	6	6
3.2.3.	Творчасць пісьменнікаў-дэмакратаў	18	10	8
3.2.4.	Літаратура мяжы XIX - XX стст.	4	4	—
4.	Літаратура XX стагоддзя	244	136	108
4.1.	<i>Літаратурны працэс першай трэці XX ст.</i>	82	44	38
4.1.1.	"Нашаніўскі" перыяд. Агульная характарыстыка	6	6	-
4.1.2.	Пісьменнікі-пачынальнікі навейшай літаратуры	22	10	12
4.1.3.	Творчасць пісьменнікаў-класікаў	30	14	16
4.1.4.	Літаратурна-грамадскі рух 1920-х - пачатку 1930-х гг.	6	6	-
4.1.5.	Творчасць пісьменнікаў "Маладняка" і "Узвышша"	18	8	10
4.2.	<i>Літаратурны працэс 1930-х - сярэдзіны 1950-х гг.</i>	62	40	22
4.2.1.	Літаратурна-грамадскае жыццё 1930-х гг. Развіццё прозы, паэзіі, драматургіі	20	12	8
4.2.2.	Літаратура Заходняй Беларусі	4	4	-
4.2.3.	Літаратура перыяду Вялікай Айчыннай вайны	6	4	2
4.2.4.	Літаратура першага пасляваеннага дзесяцігоддзя (1946-1956)	6	4	2
4.2.5.	Паэты-класікі савецкага перыяду	26	16	10
4.3.	<i>Літаратурны працэс другой паловы XX ст.</i>	100	52	48
4.3.1.	Літаратура канца 1950 - 60-х гг.	12	10	2
4.3.2.	Літаратурны працэс 1970-х - сярэдзіны 1980-х гг.	10	6	4
4.3.3.	Творчасць пісьменнікаў франтавога пакалення	40	18	22
4.3.4.	Творчасць пісьменнікаў філалагічнага пакалення	38	18	20
5.	Сучасны літаратурны працэс	50	24	26
5.1.	Сацыякультурная сітуацыя другой паловы 1980-х - пачатку 1990-х гг.	4	4	
5.2.	Творчыя індывідуальнасці пісьменнікаў-сямідзесятнікаў	26	12	14
5.3.	Тэндэнцыі літаратурнага развіцця другой паловы 1990-х - пачатку 2000-х гг.	8	4	4
5.4.	Творчасць прадстаўнікоў пакалення "тутэйшых"	12	4	8
Усяго		464	260	204

ПРЫКЛАДНЫ ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН
па спецыяльнасці 1-02 03 04 Руская мова і літаратура. Дадатковая
спецыяльнасць (1-02 03 04 -01 Руская мова і літаратура.
Беларуская мова і літаратура)

№	Назва раздзела, падраздзела, тэмы	Аўдыторныя гадзіны		
		Усяго	Лекцыі	Семінарскія заняткі
1.	Літаратура XI -XVI стагоддзяў	36	20	16
1.1.	<i>Літаратура ранняга Сярэднявечча (XI- першая палова XIII ст.)</i>	14	8	6
1.1.1.	Крыніцы і паходжанне даўняй літаратуры	4	2	2
1.1.2.	Перакладная літаратура	4	2	2
1.1.3.	Жанравая сістэма арыгінальнай літаратуры	6	4	2
1.2.	<i>Літаратура позняга Сярэднявечча (сярэдзіна XIII- пачатак XVI ст.)</i>	10	6	4
1.2.1.	Станаўленне даўняй літаратуры як нацыянальнай з'явы	4	4	—
1.2.2.	Перакладная літаратура	2	-	2
1.2.3.	Жанравая сістэма арыгінальнай літаратуры	4	2	2
1.3.	<i>Літаратура эпохі Адраджэння і Рэфармацыі (XVI ст.)</i>	12	6	6
1.3.1.	Адраджэнне ў беларускай культуры і літаратуры	2	2	-
1.3.2.	Паэзія эпохі Адраджэння	4	2	2
1.3.3.	Рэфармацыйная публіцыстыка	4	2	2
1.3.4.	Жанравая сістэма літаратуры эпохі Адраджэння і Рэфармацыі	2		2
2.	Літаратура XVII - XVIII стагоддзяў	54	32	22
2.1.	<i>Літаратура перыяду Барока (канец XVI- 30-я гады XVIII ст.)</i>	34	22	12
2.1.1.	Барока ў беларускай літаратуры	6	4	2
2.1.2.	Літаратура ранняга Барока (канец XVI - 80-я гады XVII ст.)	10	6	4
2.1.3.	Палемічная літаратура перыяду Контррэфармацыі	8	6	2
2.1.4.	Літаратура позняга Барока (канец XVII - 30-я гады XVIII ст.)	10	6	4
2.2.	<i>Літаратура эпохі Асветніцтва (1740-я гады - канец XVIII ст.)</i>	20	10	10
2.2.1.	Асветніцтва ў беларускай культуры і літаратуры	10	4	6
2.2.2.	Творчасць пісьменнікаў XVIII ст.	10	6	4
3.	Літаратура XIX стагоддзя	90	48	42
3.1.	<i>Літаратура першай паловы XIX ст.</i>	44	24	20
3.1.1.	Станаўленне і развіццё новай беларускай літаратуры	12	6	6
3.1.2.	Ананімная літаратура	4	2	2
3.1.3.	Творчасць пісьменнікаў-рамантыкаў	28	16	12

3.2.	<i>Літаратура другой паловы XIX ст.</i>	46	24	22
3.2.1.	Ананімная літаратура	4	2	2
3.2.2.	Беларуская літаратурная класіка XIX ст.	16	8	8
3.2.3.	Творчасць пісьменнікаў-дэмакратаў	22	12	10
3.2.4.	Літаратура мяжы XIX - XX стст.	4	2	2
4.	Літаратура XX стагоддзя	180	98	82
4.1.	<i>Літаратурны працэс першай трэці XX ст.</i>	68	38	30
4.1.1.	"Нашаніўскі" перыяд. Агульная характарыстыка	6	6	-
4.1.2.	Пісьменнікі-пачынальнікі навейшай літаратуры	20	8	12
4.1.3.	Творчасць пісьменнікаў-класікаў	24	10	14
4.1.4.	Літаратурна-грамадскі рух 1920-х - пачатку 1930-х гг.	4	4	—
4.1.5.	Творчасць пісьменнікаў "Маладняка" і "Узвышша"	14	10	4
4.2.	<i>Літаратурны працэс 1930-х - сярэдзіны 1950-х гг.</i>	46	26	20
4.2.1.	Літаратурна-грамадскае жыццё 1930-х гг. Развіццё прозы, паэзіі, драматургіі	14	8	6
4.2.2.	Літаратура Заходняй Беларусі	4	4	-
4.2.3.	Літаратура перыяду Вялікай Айчыннай вайны	4	2	2
4.2.4.	Літаратура першага пасляваеннага дзесяцігоддзя (1946-1956)	4	2	2
4.2.5.	Паэты-класікі савецкага перыяду	20	10	10
4.3.	<i>Літаратурны працэс другой паловы XX ст.</i>	66	34	32
4.3.1.	Літаратура канца 1950 - 60-х гг.	4	4	-
4.3.2.	Літаратурны працэс 1970-х - сярэдзіны 1980-х гг.	4	4	-
4.3.3.	Творчасць пісьменнікаў франтавога пакалення	30	16	14
4.3.4.	Творчасць пісьменнікаў філалагічнага пакалення	28	10	18
5.	Сучасны літаратурны працэс	40	22	18
5.1.	Сацыякультурная сітуацыя другой паловы 1980-х - пачатку 1990-х гг.	2	2	—
5.2.	Творчыя індывідуальнасці пісьменнікаў-сямідзесятнікаў	24	12	12
5.3.	Тэндэнцыі літаратурнага развіцця другой паловы 1990-х - пачатку 2000-х гг.	4	2	2
5.4.	Творчасць прадстаўнікоў пакалення "тутэйшых"	10	6	4
Усяго		400	220	180

ПРЫКЛАДНЫ ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН

па спецыяльнасці 1-02 03 07 Замежная мова (з указаннем мовы). Дадатковая спецыяльнасць (1-02 03 07 -01 Замежная мова (з указаннем мовы). Беларуская мова і літаратура)

№	Назва раздзела, падраздзела, тэмы	Аўдыторныя гадзіны			
		Усяго	Лекцыі	Практычныя заняткі	Семінарскія заняткі
1.	Літаратура XI -XVI стагоддзяў	32	20	4	8
1.1.	<i>Літаратура ранняга Сярэднявечча (XI-першая палова XIII ст.)</i>	12	8		4
1.1.1.	Крыніцы і паходжанне даўняй літаратуры	4	2	—	2
1.1.2.	Перакладная літаратура	4	2	-	2
1.1.3.	Жанравая сістэма арыгінальнай літаратуры	4	4	—	—
1.2.	<i>Літаратура позняга Сярэднявечча (сярэдзін XIII - пачатак XVI ст.)</i>	8	6	2	—
1.2.1.	Станаўленне даўняй літаратуры як нацыянальнай з'явы	2	2	—	—
1.2.2.	Перакладная літаратура	2	2	-	-
1.2.3.	Жанравая сістэма арыгінальнай літаратуры	4	2	2	—
1.3.	<i>Літаратура эпохі Адраджэння і Рэфармацыі (XVI ст.)</i>	12	6	2	4
1.3.1.	Адраджэнне ў беларускай культуры і літаратуры	2	2		
1.3.2.	Паэзія эпохі Адраджэння	4	2	-	2
1.3.3.	Рэфармацыйная публіцыстыка	2	-	2	-
1.3.4.	Жанравая сістэма літаратуры эпохі Адраджэння і Рэфармацыі	4	2		2
2.	Літаратура XVII - XVIII стагоддзяў	36	10	8	18
2.1.	<i>Літаратура перыяду Барока (канецXVI—30-я гады XVIII ст.)</i>	24	6	6	12
2.1.1.	Барока ў беларускай літаратуры	4	2	-	2
2.1.2.	Літаратура ранняга Барока (канец XVI - 80-я гады XVII ст.)	6	—	2	4
2.1.3.	Палемічная літаратура перыяду Контррэфармацыі	8	2	2	4
2.1.4.	Літаратура позняга Барока (канец XVII - 30-я гады XVIII ст.)	6	2	2	2
2.2.	<i>Літаратура эпохі Асветніцтва (1740-я гады - канец XVIII ст.)</i>	12	4	2	6
2.2.1.	Асветніцтва ў беларускай культуры і літаратуры	6	2	—	4
2.2.2.	Творчасць пісьменнікаў XVIII ст.	6	2	2	2
3.	Літаратура XIX стагоддзя	86	20	26	40
3.1.	<i>Літаратура першай паловы XIX ст.</i>	40	10	12	18
3.1.1.	Станаўленне і развіццё новай беларускай літаратуры	14	2	4	8

3.1.2.	Ананімная літаратура	4	2	-	2
3.1.3.	Творчасць пісьменнікаў-рамантыкаў	22	6	8	8
3.2.	<i>Літаратура другой паловы XIX ст.</i>	46	10	14	22
3.2.1.	Ананімная літаратура	4	2	-	2
3.2.2.	Беларуская літаратурная класіка XIX ст.	14	4	4	6
3.2.3.	Творчасць пісьменнікаў-дэмакратаў	24	4	8	12
3.2.4.	Літаратура мяжы XIX - XX стст.	4	—	2	2
4.	Літаратура XX стагоддзя	204	40	58	106
4.1.	<i>Літаратурны працэс першай трэці XX ст.</i>	76	16	22	38
4.1.1.	"Нашаніўскі" перыяд. Агульная характарыстыка	6	2	2	2
4.1.2.	Пісьменнікі-пачынальнікі навейшай літаратуры	22	4	6	12
4.1.3.	Творчасць пісьменнікаў-класікаў	26	6	8	12
4.1.4.	Літаратурна-грамадскі рух 1920-х - пачатку 1930-х гг.	4	2	—	2
4.1.5.	Творчасць пісьменнікаў "Маладняка" і "Узвышша"	18	2	6	10
4.2.	<i>Літаратурны працэс 1930-х — сярэдзіны 1950-х гг.</i>	54	10	14	30
4.2.1.	Літаратурна-грамадскае жыццё 1930-х гг. Развіццё прозы, паэзіі, драматургіі	18	2	6	10
4.2.2.	Літаратура Заходняй Беларусі	4	2	-	2
4.2.3.	Літаратура перыяду Вялікай Айчыннай вайны	6	2	—	4
4.2.4.	Літаратура першага пасляваеннага дзесяцігоддзя (1946 -1956)	4	—	2	2
4.2.5.	Паэты-класікі савецкага перыяду	22	4	6	12
4.3.	<i>Літаратурны працэс другой паловы XX ст.</i>	74	14	22	38
4.3.1.	Літаратура канца 1950 - 60-х гг.	6	2	—	4
4.3.2.	Літаратурны працэс 1970-х - сярэдзіны 1980-х гг.	4	2	—	2
4.3.3.	Творчасць пісьменнікаў франтавога пакалення	34	6	10	18
4.3.4.	Творчасць пісьменнікаў філалагічнага пакалення	30	4	12	14
5.	Сучасны літаратурны працэс	20	10	4	6
5.1.	Сацыякультурная сітуацыя другой паловы 1980-х - пачатку 1990-х гг.	2	2	—	—
5.2.	Творчыя індывідуальнасці пісьменнікаў-сямідзесятнікаў	10	4	4	2
5.3.	Тэндэнцыі літаратурнага развіцця другой паловы 1990-х - пачатку 2000-х гг.	2	2	—	—
5.4.	Творчасць прадстаўнікоў пакалення "тутэйшых"	6	2	—	4
Усяго		378	100	100	178

1. ЛІТАРАТУРА XI - XVI СТАГОДДЗЯЎ

1.1. Літаратура ранняга Сярэднявечча (XI - першая палова XIII ст.)

1.1.1. Крыніцы і паходжанне даўняй літаратуры. Узнікненне славянскага пісьменства. Асветніцкая дзейнасць Кірыла і Мяфодзія. Культурнай сувязі славян з Візантыяй. Старажытная Русь як адзіны культурна-гістарычны рэгіён. Тыпы кніг (богаслужбовыя, рэлігійныя чытальныя, "паўсвецкія"). Паняцце літаратурнай трансплантацыі. Тэацэнтрычная сістэма духоўных каштоўнасцей. Сінкрэтычнасць сярэднявечнага мыслення. Літургічнасць і саборнасць як асноўныя катэгорыі раннесярэднявечнай (тэацэнтрычнай) культуры. Разуменне чалавека, яго месца ў свеце, прызначэння і мэтаў існавання. Сярэднявечны сімвалізм, яго карэннае адрозненне ад літаратурных метадаў Новага часу. Багацце і разнастайнасць жанравых формаў. Паняцце пануючага стылю эпохі. Манументальна-гістарычны стыль у літаратуры ранняга Сярэднявечча. Літаратурны канон. Перыядызацыя літаратуры Сярэднявечча.

1.1.2. Перакладная літаратура. Біблейныя кнігі на старажытнай Русі. Біблія як помнік сусветнай літаратуры. Першыя Біблейныя кнігі на ўсходнеславянскіх землях: Рэймскае, Астрамірава і Тураўскае Евангеллі (XI ст.), Полацкае (XII ст.) і Аршанскае (XIII ст.). Евангеллі як помнікі раннесярэднявечнага пісьменства. Агульначалавечыя ідэалы ў Бібліі. **Патрыстыка і дыдактычная літаратура.** Жанрава-відавая разнастайнасць твораў айцоў царквы: богаслоўскі трактат, палемічная прамова, экзегеза, эпістала, энкомій, гамілія, прытча. "Казанне, як склаў святы Кірыл азбуку славянскую" Чарнарызца Храбра: ідэйны змест і значэнне твора ў сярэднявечным славянскім свеце. **Апокрыфы.** Паходжанне і тыпалогія. "Блуканне Багародзіцы па пакутах": праблематыка твора, пытанні аб Божай літасці і справядлівасці. Маральна-этычныя погляды грамадства. Прычыны забароны твора царквой. **Жыцці святых.** Узнікненне агіяграфіі і яе жанравыя разнавіднасці. "Жыцце Аляксея, чалавека Богага" як класічны ўзор агіяграфічнага твора.

Познеэліністычны раман, аповесці, патэрыкі. Трансфармацыя жанравых формаў. "Александрыя" Псеўда-Калісфена: гісторыя напісання і рэдакцыі. "Дзяўгенневы дзеі": эпічнае казанне і яго літаратурная апрацоўка. "Аповесць пра Акіра Прамудрага": увасабленне ў творы агульначалавечых маральных каштоўнасцей. "Сінайскі патэрык": гісторыя ўзнікнення і структура. **Гістарыяграфія.** Хронікі Георгія Амартала і Іаана Мал алы: роля твораў ва ўзнікненні арыгінальнай гістарыясофскай думкі на старажытнай Русі. Літаратурная гісторыя Хронік і ўзнікненне ўсходнеславянскага Хранографа. **Натурфіласофскія і прыродазнаўчыя сачыненні.** Рэлігійны характар сярэднявечнай філасофіі і прыродазнаўства. Антрапалагічныя ідэі ў "Шасціднёвіку Іаана, экзарха Балгарскага"; адлюстраванне касмаграфічных уяўленняў у "Тапаграфіі" Казьмы Індыкаплова; рэлігійна-сімвалічны змест апісанняў прыроды ў "Фізіялогу".

1.1.3. Жанравая сістэма арыгінальнай літаратуры. Павучальнае і ўрачыстае красамоўства. Жанравыя разнавіднасці пропаведзі. Рысы

павучальных твораў у летапісах ("Прамова перад князем Уладзімірам" Іаана Полацкага з "Аповесці мінулых гадоў"). "Слова пра Закон і Ласку Божую" мітрапаліта Іларыёна. "Тыпалагічная экзегеза" як універсальная форма рэалізацыі сярэднявечнага сімвалізму ў вобразнай тканіне красамоўства. *Кірыл Тураўскі* (паміж 1113 - 1130 і 1182 - 1188). Малітваслоўны цыкл, каноны, урачыстыя пропаведзі, прытчы, казанні, павучанні, пасланні. "Прытча пра душу і цела": ідэйны змест, вытлумачэнне супярэчнасцей чалавечай прыроды, пытанні грамадскага жыцця, маральна-этычная праблематыка. "Слова на першую нядзелю па Вялікдні": інтэрпрэтацыя біблейнага сюжэта пра Фаму Бязвернага, кампазіцыя пропаведзі. "Слова на сабор 318 святых айцоў": сэнсавыя сувязі паміж біблейнай гісторыяй і падзеямі Нікейскага сабора. "Слова, каб не забывалі настаўнікаў сваіх": ідэйна-этычны змест і мастацкая дасканаласць твора. Прамоўніцкае майстэрства Кірыла Тураўскага.

Дыдактычная і царкоўна-палемічная літаратура. "Слова аднаго калугера пра чытанне кніжнае" дзяка Іаана з Ізборніка 1076 г. як першы ўзор вучыцельнага пісьменства ранняга Сярэднявечча. Водгулле багаслоўскай палемікі паміж Канстанцінопалем і Рымам у літаратуры старажытнай Русі: "Слова пра веру хрысціянскую і пра лацінскую" Феадосія Пячорскага і "Спаборніцтва з католікамі" Георгія Кіеўскага. Запазычанне і развіццё традыцый святаайцоўскага палемічнага майстэрства і візантыйскай літаратуры XI ст. *Клімент Смаляціч* (? - пасля 1164): біяграфічныя звесткі, царкоўная і палітычная дзейнасць, літаратурная спадчына. "Пасланне да Фамы прасвітара" як узор палемічнага паслання і павучальнай пропаведзі.

Агіяграфія. Жанрава-стылявыя адметнасці жыццёвай літаратуры. Ідэалізуючы біяграфізм як спосаб рэалізацыі сярэднявечнага сімвалізму ў агіяграфіі. Узнікненне першых агіяграфічных твораў на старажытнай Русі, фарміраванне Барыса-Глебскага цыкла. "Жыцце Феадосія Пячорскага": вобразы Феадосія і яго маці, перастварэнне гістарычнай рэальнасці ў помніку. "Жыцце Еўфрасінні Полацкай". Вобраз асветніцы, сцвярджанне актыўнай жыццёвай пазіцыі асобы. Паэтыка і мастацка-эстэтычныя прынцыпы арганізацыі апавядання. "Жыцце Кірыла Тураўскага" як асноўная крыніца біяграфічных звестак пра тураўскага епіскапа. "Жыцце Аўраамія Смаленскага". Адлюстраванне канфілікту героя і асяроддзя, карціны жыцця сярэднявечнага горада і выяўленне элементаў псіхалогіі яго жыхароў. Спроба стварэння славеснага партрэта. *Патэрыкі.* "Кіева-Пячорскі патэрык". Псторыя ўзнікнення твора. Рэлігійная фантастыка і адлюстраванне сапраўднасцей сярэднявечнага жыцця. *Аповесці пра цудоўныя здарэнні.* "Аповесць пра цудоўнае здарэнне ў Полацку ў 1092 г." з "Першапачатковага летапісу": змест, выяўленне дахрысціянскіх поглядаў, павучальны характар. "Слова пра жанчын і дзяўчат смаленскіх": паказ у творы барацьбы паганскай і хрысціянскай культур. "Слова пра манаха Марціна": гістарычныя і псіхалагічныя рэаліі. *Хаджэнні.* Жанравыя адметнасці паломніцкай літаратуры, спецыфіка мастацкага адлюстравання рэчаіснасці, персаналізацыя апавядання. "Хаджэнне ігумена Данііла". Мастацкая дасканаласць апісанняў Палестыны і Блізкага Усходу. Клопат аўтара пра Рускую зямлю, патрыятызм твора.

Справавое пісьменства. Сінкрэтычны характар дзелавых запісаў, літаратура і справаводства. Надпіс на крыжы Лазара Богшы. Кампазіцыя. Рытарычная экспрэсія ў творы. Смаленская праўда. Адлюстраванне рэалій сярэднявечнага жыцця. *Летапісанне.* Першапачатковае летапісанне, яго жанравыя асаблівасці. Мастацкі час у летапісах. Летапіс, хроніка, летапісны збор. Тыпы летапіснага апавядання. *Нестар* (другая палова XI - XII ст.). "Аповесць мінулых гадоў": гісторыя напісання, асноўны змест, праблематыка і кампазіцыя. Полацкая гісторыя ў помніку. Лаўрэнцьеўская і Іпатаўская рэдакцыі. Культурна-гістарычнае значэнне "Аповесці мінулых гадоў". Гіпотэзы пра існаванне "Полацкага летапісца". Кіеўскі і Галіцка-Валынскі летапісы. Адлюстраванне барацьбы ўсходнеславянскіх народаў супраць мангола-татараў, звесткі па гісторыі ранняга перыяду станаўлення Вялікага княства Літоўскага.

Адзінкавыя жанравыя ўтварэнні. Жанравая сістэма раннесярэднявечнай літаратуры: першасныя і другасныя жанры. Гістарычныя фактары, пачатак трансфармацыі сістэмы.

"Слова пра паход Ігара ". Пстарычная аснова сюжэта, ідэйны змест твора, патрыятычная ідэя, яе актуальнасць для свайго часу і для іншых перыядаў агульнаславянскай і беларускай гісторыі. Асаблівасці паэтыкі. "Слова пра паход Ігара" як феномен мастацкай культуры ранняга Сярэднявечча.

1.2. Літаратура позняга Сярэднявечча (сярэдзіна XIII - пачатак XVI ст.)

1.2.1. Станаўленне даўняй літаратуры як нацыянальнай з'явы. Змястоўныя адрозненні паміж літаратурай XI - XIII і XIV - XV стст. Фармалізацыя выяўленчых сродкаў, паняцце "літаратурнага этыкету". "Другі паўднёvasлавянскі ўплыў". Літаратурная і грамадская дзейнасць мітрапаліта Кіпрыяна і Грыгорыя Цамблака. "Абстрактны псіхалагізм" і эмацыянальна-экспрэсіўны стыль выяўлення чалавека ("пляценне славес"). Элементы "гатычнага стылю" ў познесярэднявечнай літаратуры. Фарміраванне нацыянальнай самасвядомасці. Перадумовы гуманізму.

1.2.2. Перакладная літаратура. Біблейныя кнігі і дыдактычная літаратура. Генадзіеўская Біблія 1499 г. - першы поўны тэкст Бібліі на царкоўнаславянскай мове. Звод Мацея Дзесятага (Пяцікніжжа). Лацінамоўныя набажэнскія і дыдактычныя кнігі. Рэлігійныя аповесці. "Аповесць пра трох каралёў" і "Пакуты Хрыста". Склад твораў, выкарыстанне кананічных і апакрыфічных крыніц. Вобраз Багародзіцы. Свецкія аповесці. Сербская "Александрія": асаблівасці новай інтэрпрэтацыі вядомага сюжэта. "Аповесць пра Трою": культурна-гістарычнае і асветніцкае значэнне. "Аповесць пра пабоішча Мамаю": адметнасць стылю твора.

1.2.3. Жанравая сістэма арыгінальнай літаратуры. Трансфармацыя жанравай сістэмы старабеларускай кніжнасці: прычыны, напрамак, вынікі (выкарыстанне паперы, індывідуалізацыя чытання і інтэрпрэтацыі тэксту, узнікненне кола "кнігалюбцаў" і інш.). Чытальныя зборнікі позняга Сярэднявечча. Даўнебеларускія Чэці як прамежжавы літаратурны жанр.

Павучальнае і ўрачыстае красамоўства. *Грыгорый Цамблак* (1364 - 1419). Царкоўна-палітычная і літаратурная дзейнасць, жанрава-стылявыя асаблівасці твораў. Ускладненне феадальнага этыкету і пачатак фарміравання свецкай аратарскай прозы. Чалавек - галоўны герой літаратурнага твора. Свецкае красамоўства. "Пахвала Вітаўту" і "Пахвала гетману Канстанціну Астрожскаму": сродкі стварэння вобразаў.

Царкоўна-палемічная літаратура і эпісталаграфія. Фарміраванне рэлігійнай талерантнасці ў Вялікім княстве Літоўскім. "Вытлумачэнне памылак рускай веры" Яна Сакрана і ананімнае "Пасланне каталіцкаму іерарху пра смерць каталіцызму": фарміраванне царкоўна-палемічнага дыскурсу, стыль. *Агіяграфія.* Спецыфіка бытавання агіяграфічных твораў у літаратурным працэсе XIII - пачатку XVI ст. Агіяграфічныя творы позняга Сярэднявечча. "Жыццё трох віленскіх пакутнікаў": жанравая спецыфіка жыцця-пасьёна, вобразы герояў. Аповесці пра цудоўныя здарэнні. "Аповесць пра Меркурыя Смаленскага": фальклорна-міфалагічныя, агіяграфічныя і апавядальна-гістарычныя матывы, рэдакцыі твора. *Хаджэнні.* "Хаджэнне Ігнація Смальяніна". Спалучэнне традыцый паломніцкай літаратуры і летапісання.

Справаеое пісьменства. Роля справаводства ў станаўленні арыгінальнай беларускай літаратуры. "Грамата рыжан". Развіццё традыцыйных спосабаў "мадэлявання рэчаіснасці". Дагавор Полацка з Рыгай 1407 г. Праблемы грамадскага жыцця ў творы. Грамата гораду Менску на Магдэбургскае права 1499 г. Адлюстраванне традыцый гарадскога самакіравання, клопату аб удасканаленні грамадскіх адносін, справядлівасці, захаванні і развіцці культурных набыткаў грамадзян. *Летапісы і хронікі позняга Сярэднявечча.* Асноўныя напрамкі развіцця жанравай формы гістарычнай літаратуры. "Летапісец вялікіх князёў літоўскіх". Этапы ўзнікнення, структура і змест твора. Беларуская-літоўскі летапіс 1446 г. (Беларускі I летапіс). Тісторыя стварэння, структура, склад, рэдакцыі і асноўныя спісы летапіснага збору.

1.3. Літаратура эпохі Адраджэння і Рэфармацыі (XVI ст.)

1.3.1. Адраджэнне ў беларускай культуры і літаратуры. Рэнэсанс як шырокі культурна-гістарычны рух у еўрапейскіх краінах у XIV - XVI стст. і яго роля ў развіцці чалавечай цывілізацыі. Адкрыццё самакаштоўнасці чалавечай асобы, зварот да Антычнасці, перамога над прыродай як асноўныя элементы і паказчыкі рэнэсансавай культуры. Станаўленне антрапацэнтрычнай сістэмы вартасных арыентацый грамадства. Паняцце рэнэсансавага рэалізму. Узнікненне і развіццё кнігадрукавання. Выданні богаслужбовых кніг на славянскіх мовах Ш.Фіёля, А.Мануцыя, П.Конача, П.Севярына і інш. Фарміраванне літаратурных родаў і пачатак станаўлення сучаснай сістэмы літаратурных жанраў. Біблейныя кнігі. Прадмовы і пасляслоўі. Глосы.

Францыск Скарына (паміж 1480 - 1490 - пасля 1551). Жыццё і дзейнасць, гіпотэзы адносна даты нараджэння і веравызнання першадрукара. Ф.Скарына ў Празе. Мэты літаратурнай дзейнасці. Ф.Скарына як пісьменнік. Паняцце прадмоўна-пасляслоўнага комплексу. "Прадмова да ўсёй Бібліі", "Прадмова да Псалтыра". Унікальны характар выдання і яго мэтавае прызначэнне.

Хрысціянска-гуманістычны змест. "Прадмова да кнігі Іоў": асноўныя ідэі і моўна-стылявая спецыфіка. "Прадмова да Прытчаў Саламона" - новае разуменне ролі асобы асветніка ў гісторыі чалавецтва. "Прадмова да кнігі Ісуса Сірахава" як тыповы ўзор жанравай формы прадмоўна-пасляслоўнага комплексу. "Прадмова да кнігі Прамудрасць Божая", "Прадмова да Першай кнігі Царстваў". Філасофскія ідэі і рэлігійная талерантнасць. "Прадмова да кнігі Юдзіф". Патрыятычныя ідэі ў творы. Агульначалавечы змест ідэй Ф.Скарыны, іх актуальнасць у сучаснай культуры. Віленскі перыяд асветніцкай дзейнасці. "Малая падарожная кніжка": прызначэнне, змест, асаблівасці архітэктонікі. Кніга "Апостал" і развіццё традыцый у сходнае лавянскай экзегетыкі.

1.3.2. Паэзія эпохі Адраджэння. Новалацінская паэзія. Прычыны ўзнікнення, крыніцы, асаблівасці. Эпічная і лірычная, рэлігійная і свецкая паэзія XVI ст. "Неаантычны стыль" у паэзіі. Асноўныя жанры. *Ян Вісліцкі* (каля 1480 - 1530). Біяграфічныя звесткі. Кампазіцыя, змест паэмы "Пруская вайна". Зварот аўтара да мінулага Радзімы ("сваёй антычнасці"). *Мікола Гусоўскі* (каля 1480 - пасля 1533). Вядомыя факты жыцця і творчасці. "Песня пра зубра"-шэдэўр даўняй беларускай літаратуры. Творчая гісторыя, эстэтычны ідэал і сродкі яго мастацкага перастварэння. Сістэма сімвалаў і тропай. *Базылі Гіяцынт*. "Панегірык на ўзяцце Полацка..." як першы крок у стварэнні гераічнай эпікі. *Францішак Градоўскі* (каля 1545 - пасля 1599). Паэма "Апісанне маскоўскага паходу князя Крыштофа Радзівіла". Рэальныя падзеі і гістарычныя асобы ў творы. Наследаванне ўзорам антычнага гераічнага эпасу. *Ян Радван* і яго вяршыні твор "Радзівіліяда... альбо пра жыццё і справы... князя Мікалая Радзівіла". Патрыятычная ідэя твора. Услаўленне велічы і прыгажосці Літвы. Зварот да гістарычнага мінулага краю. Вобразы Мікалая Радзівіла і Івана Грознага, іншых удзельнікаў Лівонскай вайны. Арыентацыя аўтара на класічныя ўзоры. Майстэрства стылізацыі.

Польскамоўная паэзія. Паэтычна-песенныя тэксты ў рэлігійнай практыцы пратэстантаў XVI ст. Творчасць Цыпрыяна Базыліка. Ананімная паэма "Пратэй, або Пярэварацень": шматзначнасць вобраза галоўнага персанажа, тэма ўзаемаадносін паэта і грамадства, гульнёвы характар твора. Паэма Станіслава Лаўрэнція "Лямант няшчаснага Рыгора Осціка": спалучэнне спавядальных, жалобных і сацыяльна-крытычных матываў. *Мацей Стрыйкоўскі* (каля 1547 - каля 1593). "Хроніка польская, літоўская, жамойцкая і ўсёй Русі": гістарычныя крыніцы і творчая гісторыя паэмы. *Гальяш Пельгрымоўскі* (? - 1604). Творы на лацінскай мове. Асэнсаванне падзей Лівонскай вайны ў польскамоўных творах. "Гутарка аднаго паляка з маскалём": супрацьпастаўленне ментальнасці двух народаў. "Пасольства Льва Сапегі да вялікага князя маскоўскага". Творчая гісторыя і дакументальная аснова паэмы, з'яўленне новага тыпу героя. Ліцвінскі патрыятызм аўтара.

Андрэй Рымша (каля 1550 - пасля 1595). Біяграфічныя звесткі. Псторыя напісання "Дзесяцігадовай аповесці ваенных спраў князя Крыштофа Радзівіла". Арыентацыя на праўдзівасць і дакладнасць ва ўзнаўленні падзей. Вобраз гетмана Крыштофа Радзівіла. Творчае наследаванне класічным антычным узорам. Маляўнічасць апісанняў. Элементы эксперыментатарства ў творы.

Беларускамоўная паэзія Андрэя Рымшы. "Храналогія" — першая спроба кніжнага вершаванага твора. "Эпікграма на герб Валовіча", "Эпікграма на герб Льва Сапегі", "Эпікграма на герб Тэадора Скуміна". Патрыятычны пафас, жанравыя асаблівасці, мастацкі змест. Роля твораў у культурна-гістарычным развіцці Беларусі.

1.3.3. Рэфармацыйная публіцыстыка. Сацыяльна-вызваленчыя і анархічныя ідэі Пётры з Ганьдза, Якуба з Калінаўкі, Паўла з Візны, Л. Крышкоўскага, М. Чаховіца і інш. *Сымон Будны* (каля 1530 - 1593). Неардынарнасць асобы, асаблівасці характару, лёс, філасофскія і багаслоўскія погляды, грамадская і асветніцкая дзейнасць. "Прысвячэнне і прадмова да Катэхізіса". Адлюстраванне утапічных поглядаў беларускіх рэфарматараў. *Васіль Цяпінскі* (каля 1540 - пасля 1603). Звесткі пра жыццё і дзейнасць. "Прадмова да Евангелля". Ідэйна-мастацкія асаблівасці твора. Прапаганда адукацыі на беларускай мове, ідэя нацыянальнай школы, патрыятызм асветніка-гуманіста. Свецкая публіцыстыка. *Андрэй Волан* (1530 - 1610). Трактат "Да палякаў і да ліцвінаў". Псторыя ўзнікнення і выдання, сцвярджанне ідэй незалежнасці Беларусі і ўвасабленне патрыятычных настрояў перадавой беларускай шляхты. "Пра дзяржаўнага мужа і яго асабістыя дабрачыннасці": увасабленне ў трактаце абстрактнага ідэалу гарманічна і ўсебакова развітай асобы. *Леў Сапега* (1557 - 1633): гуманістычныя погляды і ідэалы. "Статут Вялікага княства Літоўскага" 1588 г. як помнік справавога пісьменства, юрыдычнай і публіцыстычнай думкі XVI ст.

1.3.4. Жанравая сістэма літаратуры эпохі Адраджэння і Рэфармацыі. Гістарыяграфія. Секулярызацыя гістарычнага часу. Фарміраванне прагматычнага апавядання, заняпад жанравай формы летапісу і станаўленне жанру гістарычнай хронікі. "Хроніка Вялікага княства Літоўскага і Жамойцкага" (Беларускі II летапіс). Творчая задума аўтараў, новая канцэпцыя гісторыі, спроба пераадолець традыцыі ранейшага ўсходнеславянскага летапісання. "Хроніка Быхаўца" (Беларускі III летапіс) - шэдэўр даўняй беларускай літаратуры. Складовыя часткі, гістарычныя і літаратурныя крыніцы твора. Далейшае ўмацаванне прагрэсіўных тэндэнцый у развіцці беларуска-літоўскай гістарыяграфіі.

Гісторыка-мемуарная літаратура. *Ф.С.Кміта-Чарнабыльскі* (1530 - 1587). "Допісы" (Лісты 7, 13, 19). Прычыны звароту аўтара да ўласна-біяграфічнага матэрыялу. Моўна-стылявая адметнасць службовых данясенняў Кміты. *М.-К.Радзівіл Сіротка* (1549 - 1616). "Перагрынацыя, або Паломніцтва ў Святую Зямлю" (1582 - 1584; 1601). Назіральнасць, эрудыцыя, арыгінальнасць мыслення аўтара. Рэнэсансавыя ідэалы чалавека і іх увасабленне ў вобразе героя-аўтара. *Фёдар Еўлашоўскі* (1546 - 1616). "Дыярыуш Фёдара Еўлашоўскага". Прычыны і мэты напісання твора. Вобраз аўтара як увасабленне кальвінісцкіх ідэй пра "абранніка Божага". Маральна-дыдактычная накіраванасць. Элементы псіхалагізму, выкарыстанне мастацкай дэталі для стварэння вобразаў. *Эпісталаграфія*. Ліст Барбары Радзівіл да караля Жыгімонта Аўгуста. Літаратурны этыкет, сістэма алегорый, уплыў рыцарскай літаратуры і выяўленне ў творы сапраўдных чалавечых пачуццяў.

Перакладная белетрыстыка. Лацінская "Александрыя". Асаблівасці апрацоўкі вядомага сюжэта. "Аповесць пра Трышчана". Кельцкая легенда, раман "Трыстан і Ізольда" ў еўрапейскіх літаратурах. Паходжанне беларускай версіі і яе адрозненні ад класічных варыянтаў. Куртуазныя матывы ў рамане. "Аповесць пра Баву". Сюжэт і інтрыга твора, увасабленне шляхецка-рыцарскіх ідэалаў.

Драматургія. Узнікненне тэатра і драматургіі. "Цімон Гардзілюд" Каспара Пянткоўскага (80-я гг. XVI ст.). Вобразы філосафа, ганарлівага шляхціца і кемлівага рамесніка-русіна. Камедыйна аснова сюжэта, ідэйна-мастацкія прычыны выкарыстання беларускай мовы ў творы.

2. ЛІТАРАТУРА XVII - XVIII СТАГОДДЗЯЎ

2.1. Літаратура перыяду Барока (канец XVI - 30-я гады XVIII ст.)

2.1.1. Барока ў беларускай літаратуры. Распад адзінства чалавечай асобы і ўяўленняў пра адзінства сусвету. Станаўленне эгацэнтрычнай сістэмы духоўных вартасцей грамадства. Палітыка акаталічвання і паланізацыі народаў Беларусі і Украіны. Контррэфармацыя як культурна-гістарычная з'ява. Крах гуманізму і спроба адраджэння перапыненых Рэнэсансам сярэднявечных традыцый. Асаблівасці літаратуры Барока. Мацей Казімір Сарбеўскі (1595 - 1640) - галоўны тэарэтык і практык мастацтва барока на Беларусі Барока як першы агульнанацыянальны стыль беларускай літаратуры. Перыядызацыя літаратуры Барока.

2.1.2. Штратура ранняга Барока (канец XVI - 80-я гады XVII ст.). Паэзія на лацінскай мове. Творчасць Саламона Рысінскага (каля 1560 - 1625). Працяг адраджэнскіх традыцый Янам Радванам. Польскамоўная паэзія. Ян Бенядыкт Пратасовіч (? - пасля 1608). Паэма "Вынаходнікі рэчаў" - першая вершаваная энцыклапедыя ў Рэчы Паспалітай. Тамаш Яўлевіч (канец XVI - пасля 1632). Паэма "Лабірынт": рэнэсансава-асветніцкія тэндэнцыі ў творы. *Беларускамоўная паэзія.* Жанравыя разнавіднасці, тэматычная скіраванасць беларускай сілабічнай паэзіі XVII ст. Удасканаленне мастацкай формы вершаў. Філафей Утчыцкі. "Стхі краесогласныя". Імітацыя гімнаграфічнай формы. Эпіграмы (Спірыдон Собаль. "На герб паноў Статкевічаў"; Іаіль Труцэвіч. "На герб паноў Гарбацкіх", "На герб паноў Статкевічаў"; ананімныя: "На герб горада Магілёва", "На старажытны герб паноў Хадкевічаў", "На герб Сімяона Войны", "На старажытныя гербы князёў Агінскіх і паноў Валовічаў"). Ідэйныя асаблівасці, барокавая эмблематычнасць, сістэма тропы, алегарычнасць. Андрэй Мужылоўскі. "Уніты, як вужак...". Ананімныя ("Верши прикладный", "Краегранесие"). Хрыстафор Філалет. "Книжка до минающих мовит". Іпацій Пацей. "Паранетыка...". Сувязі твораў з царкоўнай публіцыстыкай. "Лямант на смерць Лявонція Карповіча". Асаблівасці кампазіцыі, "паўсвецкі" змест, спалучэнне хрысціянскіх і антычных, біблейных і міфалагічных элементаў. "Надгробак айцу Афанасію Філіповічу". Барокавая патэтыка, вобраз ігумена берасцейскага ў творы. Лаўрэнцій Зізаній (? - каля 1634). "Грамматика", "Стхі къ младенцем...", "Типограф младенцем", "Епиграмма на Грамматику", "О метре и рифме". Асветніцкі змест і традыцыйнасць формы. Ян Казімір

Пашкевіч. "Пол(ь)ска квітнет лациною...". Услаўленне беларускай мовы ў творы. Сістэма вершаскладання і асаблівасці мастацкай формы.

Сімяон Полацкі (1629 - 1680). Беларускі перыяд творчасці, станаўленне паэтычнага майстэрства. "Стихи утешные к лицу единому": жартоўна-сатырычны змест. Астралагічная, дыдактычная, прыродазнаўчая тэматыка ў паэтычнай рыфмалогіі вершапісца. Маскоўскі перыяд творчасці, развіццё майстэрства сілабічнага вершаскладання.

Публіцыстыка і красамоўства. Прадмовы. Іаіль Труцэвіч. Прадмова да "Псторыі пра Варлаама і Іасафа". Асаблівасці кампазіцыі, развіццё скарынаўскіх традыцый у творы. Павучальнае і ўрачыстае красамоўства. Ігнацій Іяўлевіч. Дэкламацыі і элегіі. Пераходны тып красамоўства паміж паэзіяй і прозай. Лявонцій Карповіч (пасля 1580 - 1620). "Казанне на Ператварэнне". "Казанне перад Раством". Асаблівасці архітэктонікі казаняў (эксордыум, нарацыя, канклюдзія). Вобразы-сімвалы ў творах. Мялецкі Сматырыцкі. "Казань на пахаванне Лявонція Карповіча". Антытэза і кантраст як аснова вобразнай сістэмы Казаня. *Гісторыка-мемуарная літаратура*. Летапісанне. "Баркулабаўскі летапіс": спалучэнне аўтабіяграфічных і гістарычных матываў, мастацкія адметнасці твора. Іосіф Будзіла. "Псторыя Ілжэдзітрыя". Сямейная хроніка Маскевічаў: Дыярыушы Самуіла і Багуслава Казіміра Маскевічаў. Літаратурныя традыцыі, вобразы аўтараў, адносіны да наваколля, карціны ваеннага ліхалецця ў творах. Афанасій Філіповіч (каля 1597 - 1648). "Дыярыуш": вобраз аўтара, жанравы сінкрэтызм твора. Сувязь дыярыуша з царкоўнай палемікай і палітычнымі падзеямі свайго часу.

Проза ранняга Барока. Аўтабіяграфічная проза. Станаўленне жанравых разнавіднасцей (Дыярыушы А.-С.Радзівіла, Я.Цадроўскага А.Каменскага-Длужыка). Парадыйна-сатырычная проза. "Прамова Мялешкі": зварот да традыцый народнай смехавой культуры. Грамадзянскі пафас "Ліста да Абуховіча".

Драматыргія. Інтэрмедыя. "Іван і царкоўны стораж", "Схізматык і уніяц-католік", "Чорт Асмалейка", "Татарын і немец", "Селянін і студэнт", "Селянін і вучань-уцякач", "Літарат, селянін, Самахвальскі", "Ігра Фартуны". Вобразны свет, гульнёвы аспект дзеяння, вобразы мужыкоў.

2.1.3. Палемічная літаратура перыяду Контррэфармацыі. Прычыны, пачатак і ход царкоўнай палемікі ("Паказанне шляху", "Высновы веры Касцёла Рымскага і гісторыя грэчаскага рабства" Бенядыкта Гербеста, "Пра аднасць Касцёла Божага пад адзіным пастырам" Пятра Скаргі, "Пасланне да католікаў з іх жа кніг" супрасльскіх манахаў, ананімныя "Псторыя Фларэнцыйскага сабора", "Апалогія пятай главы Фларэнцыйскага сабора", "Ключ Царства Нябеснага" Герасіма Сматырыцкага, інш.). Перыядызацыя развіцця царкоўна-палемічнай публіцыстыкі. Літаратурная, грамадская, асветніцкая дзейнасць Пятра Скаргі, Язэпа Руцкага, Льва Крэўзы, Герасіма Сматырыцкага, Клірыка Астрожскага, Стафана Зізання, Іллі Марахоўскага, Кірылы Транквіліёна-Стаўравецкага, Касьяна Саковіча і інш. Іпацій Пацей (1541 - 1613). Пераклады, казані, трактаты, вершы; фарміраванне ідэалагічнай дактрыны беларускага уніяцтва. "Унія" як праграмны твор беларускага уніяцтва. "Апокрысіс"

Хрыстафора Філалета: раскрыццё сапраўдных мэтаў Ватыкана, крытыка феадальна-каталіцкай агрэсіі. Мялецій Смарыцкі (1577 - 1633): жыццё і творчасць. Ідэйна-мастацкія асаблівасці "Трэнаса". Палемічная эпісталаграфія. Ліставанне Льва Сапегі і Ясафата Кунцэвіча: сацыяльна-палітычныя праблемы часу ў пасланнях. Антыклерыкальная публіцыстыка. Развіццё атэістычных ідэй у трактаце Казіміра Лышчынскага "Пра неіснаванне Бога".

Агіяграфія. Пётр Скарга. "Жыцці святых": роля зборніка ў літаратурным працэсе. Цыкл твораў, прысвечаных Ясафату Кунцэвічу. *Патэрыкі.* Сільвестр Косаў. "Патэрыкон": асаблівасці пераасэнсавання старажытных тэкстаў.

2.1.4. Літаратура позняга Барока (канец XVII - 30-я гады XVIII ст.).
Паэзія. Андрэй Белабоцкі. Факты жыцця і творчасці. Паэма "Пентатэугум". Структура, мастацка-стылёвыя асаблівасці твора. Элементы сацыяльнай крытыкі. Жанрава-тэматычныя разнавіднасці беларускай свецкай паэзіі XVIII ст. ("Куды толькі ні пайду, нідзе шчасця не знайду...", "Хадзіў казак у чужыя строны..."). Абстрактнае ўвасабленне барокавай філасофіі жыцця. Ананімныя зборнікі: Аршанскі, Варшаўскі, Курніцкі, Маскоўскія. Тэма кахання ў вершах. Дамінік Рудніцкі (1676 - 1739). Звесткі пра жыццё. Алегарычная сістэма вобразаў у вершаваным сатырычным цыкле "Звярыныя гратэскі" (творы "Ваенны паход грыбоў", "Птушыны баль", "Камара з дуба цяжкі ўпадак" і г. д.). *Гістарычная проза.* "Магілёўская хроніка": традыцыі ўсходнеславянскага летапісання і асаблівасці новага разумення гістарычных падзей. *Аўтабіяграфічная проза.* "Дыярышы" М.-К.Радзівіла Рыбанькі і К.-С.Завішы: вобразы аўтараў. *Сатырычная проза.* "Прамова русіна", "Прамова русіна аб нараджэнні Хрыста": палемічныя і антыклерыкальныя матывы ў творах. *Драматургія.* Інтэрмедыі да драм Мітрафана Даўгалеўскага "Камічная дзея", "Уладатворны воблік", Георгія Каніскага "Уваскрэсенне мёртвых". Інтэрмедыя да драмы "Стэфанотакас": адлюстраванне гістарычных і рэлігійных супярэчнасцей. Індывідуалізацыя вобразаў персанажаў і матывы сацыяльнага пратэсту ў інтэрмедыях "Селянін у касцёле" і "Селянін на споведзі". Узнікненне беларускай камедыі. "Вакханалія" - камедыя сітуацый. Сувязь твора з інтэрмедыяй.

2.2. Літаратура эпохі Асветніцтва (1740-я гады - канец XVIII ст.)

2.2.1. Асветніцтва ў беларускай культуры і літаратуры. Гістарычнае становішча Беларусі ў XVIII ст. Палітычны заняпад. Тры падзелы Рэчы Паспалітай. Паўстанне пад кіраўніцтвам Т. Касцюшкі. Распаўсюджанне на Беларусі ідэй заходнееўрапейскіх асветнікаў і Вялікай французскай рэвалюцыі. Рэлігійны скептыцызм і завяршэнне секулярызацыі культуры. Праблема пераходу да літаратуры Новага часу. Станаўленне свецкай сістэмы духоўных каштоўнасцей. Асветніцкі рацыяналізм і гуманізм. Жанравая сістэма літаратуры Асветніцтва. Асаблівае месца паэзіі і драматургіі ў літаратурным працэсе. Асветніцкі рэалізм, класіцызм, элементы сентыменталізму ў літаратуры.

Пачатак станаўлення лірычных жанраў. З'яўленне лірычнага героя. *Бурлескна-сатырычная паэзія.* Адлюстраванне сялянскага жыцця ў "Калядках". Пераасэнсаванне і секулярызацыя біблейскай гісторыі ў вершы "У Бэтлееме,

убогім доме...". Парадзіраванне і асветніцкае вальнадумства ў вершах "Стары Восіп барадаты", "Уваскрэсенне Хрыстова і сашэсце яго ў пекла". Рэлігійны скептыцызм і лірычныя элементы. *Патрыятычная лірыка*. Узмацненне вольналюбівых, антыпрыгонніцкіх матываў, нацыянальна-вызваленчыя ідэі ў вершы "Песня беларускіх жаўнераў 1794 года". Вершаваныя сатыры, прысвечаныя руска-прускай Сямігадовай вайне ("Указ гарачы палкам расійскім...", "Праект вялікастрашнаму войску расійскаму..."). Крытыка феадалізму і палітыкі царскага двара. Віншавальная лірыка. Пашырэнне паэтычных паштовак. "Всем многі век у новай хаце" Ігната Храптовіча: злучэнне традыцый народнай і асветніцкай паэзіі, элементы лірызму, уплыў свецкага этыкету. *Любоўная лірыка*. Францішка Уршуля Радзівіл. Вершы "Ліст да мужа", "Апісанне персяў жаночых": паэтызацыя пачуццёвага кахання, мастацка-вобразныя і этыкетныя іншаказы. *Школьная паэзія*. Творчасць Івана Сакоўскага: асветніцкія ідэі, класіцысцкая паэтыка вершаў, узаемадзеянне з рускай літаратурай.

Міхал Карыцкі (1714 - 1781 ці 1791). Біяграфічныя звесткі. Шматжанравы характар творчасці (элегіі, оды, эпіграмы, віншаванні). Паэма "Птушыны сейм". Рацыяналістычная канцэпцыя твора. Каноны класіцызму ў паэме, алегарызм, элементы лірызму. Зборнік "Песні".

Проза і публіцыстыка. Праекты сацыяльных рэформаў у публіцыстычных творах І. Храптовіча, А. Тызенгаўза, М. Бутрымовіча; развіццё асветніцкіх, антыклерыкальных і матэрыялістычных ідэй у працах К. Нарбута, Б. Дабішэвіча, А. Доўгірда, М. Пачобута-Адлянніцкага і інш. "Благовесьць к Израилю Российскому" В. Яленскага - першая рэвалюцыйная пракламацыя на рускай мове. Польскамоуная "Gazeta Grodzenska"; адлюстраванне беларускага жыцця ў польскіх часопісах "Варшаўскія прывілейныя навіны" і "Варшаўскі кур'ер". Літаратурная дзейнасць Ф. Багамольца. Вершаваны "Ліст да народа" ў зборніку Слонімскага грамадзяніна.

Аўтабіяграфічная проза. "Авантуры майго жыцця" *Саламеі Шлытыновай-Русецкай* (1718 - пасля 1760). Аўтабіяграфізм. Спецыфіка жанру. Каларытны вобраз навагрудскай лекаркі Саламеі. Рэальныя гістарычныя асобы ў рамане. Багаты фактычны матэрыял. Матывы сацыяльнага пратэсту ў творы. Сатырычная проза. *Караль Жэра* (1743 - 1798). Беларуска-польскі зборнік "Торба смеху". Адаптацыя вандроўных сюжэтаў, адлюстраванне беларускага жыцця, беларуская мова ў творах.

Драматургія. Школьны, прыдворны, аматарскі і народны тэатры ў Беларусі. Батлейка. Эстэтыка класіцызму і фарміраванне драматычных жанраў літаратуры Новага часу. "Камедыя" *Каятана Марашэўскага*: аўтарская пазіцыя, традыцыі школьнага тэатра і спалучэнне ў творы элементаў розных мастацкіх сістэм. Вобраз галоўнага персанажа. Літаратурная дзейнасць *Міхала Цяцёрскага*. Пераробка камедыі Ж.-Б. Мальера "Доктар па прымусу". Вобразы беларускіх сялян Апанаса і Хведара, мясцовы каларыт у творы. Трагедыя "Крэз" Ігната Юрэвіча. Персідскі цар Кір як выразнік аўтарскай пазіцыі.

2.2.2. *Творчасць пісьменнікаў XVIII ст.* Шматмоўны характар літаратуры. Асветніцкае разуменне чалавека і сутнасці мастацтва. Дэмакратызм

светапогляду творцаў. Прадстаўленасць у літаратуры розных родаў, жанраў, жанравых формаў. Агляд творчай спадчыны Станіслава Богуш-Сестранцэвіча, Ігната Быкоўскага, Міхала Казіміра Агінскага, Іахіма Храптовіча.

Адам Нарушэвіч (1733 - 1796). Паэт, публіцыст, перакладчык, грамадскі дзеяч. Пачынальнік асветніцкай паэзіі ў Рэчы Паспалітай. Папулярнасць элегій ("Шчаслівы шлюб", "Смута"), сатыр ("Сапсаваны век", "Глупства", "Ліслівасць"), одаў і лірычных вершаў. Уплыў канонаў класіцызму і прыдворнай літаратуры, выкарыстанне народнай фразеалогіі. "Псторыя польскага народа" як роздум над прычынамі і вынікамі гістарычных падзей. Ідэя асвечанага абсалютызму ў творах "Да справядлівасці", "Да Станіслава Аўгуста", "Да Радзімы", "Да паклёпнікаў". Крытычны пафас, ідэалізацыя старасвеччыны ("Да простага люду", "Голас памерлых" і інш.).

Францішак Карпінскі (1741 - 1823). Творчы шлях. "Забаўкі вершам і прозай", ідыліі, абразкі, пераклады. "Дзённікі". Матывы беларускага фальклору ў "Падарожжы па зачараванай краіне" і "Свецкіх песнях...". Камедыя "Чынш" і яе ўплыў на "Ідылію" В.Дуніна-Марцінкевіча.

Францішак Князьнін (1750 - 1807). Спалучэнне элементаў класіцызму і ракако ў байках, паэмах, ідыліях, пастаралях. Грамадзянскі пафас вершаў "Да Радзімы", "Да рэвалюцыі 1794 г.", "Да Тадэвуша Касцюшкі". Рацыяналістычная балада "Бабіна гара". Гуманістычныя ідэі і элементы сентыменталізму ў лібрэта оперы "Цыганы".

Францішка Уршуля Радзівіл (1705 - 1753). Дзейнасць па адраджэнні Нясвіжскага тэатра. Літаратурная спадчына. Методыка "творчай адаптацыі" заходнееўрапейскіх твораў, наватарства і імправізацыя ў пастаноўках спектакляў. Ускладненне сюжэтаў у трагедыях "Справа Боскай наканаванасці", "Безразважлівы суддзя", "Золата ў агні".

Мацей Радзівіл (1749 - 1800). Факты біяграфіі. Лібрэта оперы "Агатка, ці Прыезд пана". Арыентацыя на нормы класіцызму. Патрыятычная грамадзянская пазіцыя аўтара. Паказ у творы людзей з народа. Асаблівасці мовы персанажаў.

Увасабленне народных уяўленняў пра жыццё і свет у драме "Цар Максіміліян" і ў батлейцы. Мастацкія адметнасці беларускай батлейкі.

3. ЛІТАРАТУРА ХІХ СТАГОДДЗЯ

Агульная характарыстыка. Шматмоўнасць. Паскоранасць у развіцці. Праблема творчага метаду. Спалучэнне розных мастацкіх напрамкаў у творчасці аднаго аўтара. Перыядызацыя.

3.1. Літаратура першай паловы ХІХ ст.

3.1.1. Станаўленне і развіццё ноеай беларускай літаратуры. Фарміраванне беларускай нацыі. Перадумовы ўзнікнення новай літаратуры. Вытокі і крыніцы. Сувязь з фальклорам. Ананімны характар многіх твораў. Літаратурныя ўплывы. Творчасць пісьменнікаў з папярэдняга стагоддзя.

Юльян Урсын Нямецэвіч (1757 або 1758 - 1841). Актыўная грамадзянская пазіцыя. Жыццё і дзейнасць на Бацькаўшчыне і за мяжой. Пастаноўка надзённых сацыяльных праблем у байках і камедыі "Вяртанне дэпутата".

Творчасць у XIX ст. Беларуская тэматыка ў "Літоўскіх пісьмах", "Успамінах маіх часоў", "Пстарычных песнях", "Пстарычных падарожжах...". Раманы "Два паны Сяцехі", "Ян з Тэнчына" і інш. *Ян Аношка* (каля 1775 - не пазней 1827). Супярэчлівыя звесткі з жыцця. Зборнікі "Паэзія", "Вянок з папараці". *Ян Ходзька* (1777 - 1851). Факты біяграфіі. Беларуская аснова камедыі "Вызваленая Літва, або Пераход Нёмана", трагедыі "Кракус". Элементы паэтыкі класіцызму ў творах. Прызайчная спадчына: аповесці "Пан Ян са Свіслачы", "Брат і сястра". Успаміны, артыкулы па гісторыі Міншчыны. *Антоні Гарэцкі* (1787 - 1861). Творчы воблік. Байкі. Сатыры. Вобраз селяніна-беларуса ў творах "Да мужыкоў", "Думка мужыка". *Фадзей Булгарын* (1789 - 1859). Вобраз Булгарына ў паэме "Тарас на Парнасе". Новыя факты пра асобу пісьменніка. Журналісцкая дзейнасць. Рэаліі беларускага жыцця ў мемуарах, у рамане "Іван Выжыгін".

Ліцвінскі патрыятызм лідэраў рэвалюцыйнага і літаратурнага руху Беларусі (шубраўцаў, філаматаў і філарэтаў, Дэмакратычнага таварыства Віленскай медыка-хірургічнай акадэміі). Шубраўцы. Іх творчая дзейнасць, месца і роля ў літаратуры. Філаматы і філарэты. Праграма, статут, творчасць сяброў таварыстваў. Аналіз твораў А.Э.Адынца, А.Петрашкевіча, А.Ходзькі, М.Рукевіча, І.Дамейкі і інш. Паўстанне 1830-1831 гг. Віленскі паўстанцкі камітэт. Закрыццё Віленскага універсітэта. Заснаванне цэнтраў літаратурна-грамадскага руху, газет і часопісаў за межамі Беларусі: у Парыжы, Лондане, Пецярбургу, Маскве. Публікацыя твораў на беларускай мове. *Ігнат Ходзька* (1794 - 1861). Жыццё. Творчы шлях. Уплыў класіцызму і сентыменталізму на першыя вершы. Шлях ад сентыменталізму да рамантызму і рэалізму. Прызайчныя цыклы "Літоўскія абразкі", "Літоўскія паданні". Карціны беларускага жыцця ў аповесці "Успаміны квестара". Арыгінальнасць формы твора. Вобраз Міхала Лаўрыновіча. *Тамаш Зан* (1796 - 1855). Факты біяграфіі. Творчасць пісьменніка як узор абнаўлення і ўзбагачэння літаратуры праз фальклор. Народная аснова камедыі "Грэцкія піражкі", паэмы "Табакерка". Цікавасць да элементаў фантастыкі, дэманалогіі ў баладах ("Свіцязь-возера", "Цыганка", інш.). Тэматычны змест, жанравыя формы лірыкі Т.Зана ("Песня з турмы ў Вільні", "Выгнанец", "Згіне птах, спаткаўшы плаху..." і інш.).

3.1.2. Ананімная літпаратура. Прычыны шырокага бытавання ананімных твораў. Фалькларызацыя арыгінальных (аўтарскіх) тэкстаў ("Бунт хлопаў" Я.Баршчэўскага і інш.). Жанравая шматстайнасць, арыентацыя на вусна-паэтычныя формы. Сацыяльна-выкрывальніцкі пафас, падзеі і рэаліі беларускага жыцця ў вершах і гутарках ("Скажы, вяльможны пане...", "Вясна гола перапала", "Віншаванне Бондара Савасцея", "Імяніннае віншаванне", "Гутарка Данілы са Сцяпанам" і інш.). *"Энеіда навыварат"*. Праблема аўтарства. Ідэйны змест паэмы. Крытыка канонаў класіцызму. Сувязь з першакрыніцай. Беларуская "Энеіда" ў кантэксце парадыйных твораў на паэму Вяргілія. Мясцовы каларыт. Сродкі стварэння камічнага эфекту. Асаблівасці мовы.

3.1.3. Творчасць пісьменнікаў-рамантыкаў. Ідэйна-эстэтычная праграма філаматаў як пачатак рамантызму ў беларускай літаратуры. Прыярытэтнае становішча паэзіі. Шырокі зварот аўтараў да фальклору. Мастацкае

спасціжэнне мінулага народа. Праблема беларуска-польскага двухмоўя. *Тадэвуш Лада-Заблоцкі* (1811 - 1847). Біяграфічныя звесткі. Удзел у лёсе ссыльнага паэта-салдата Ю.-І.Крашэўскага і Р.Падбярэскага. Фальклорная аснова рамантычных балад "Зачараваная дзяўчына", "Ляшка". Структура зборніка "Паэзія". Байранаўскія матывы ў вершах. Вобразы Літвы-Беларусі і Каўказа ў творах паэта ("Вілія", "Да Дзвіны", "Алазанская даліна", "Да бярозы на Каўказскіх гарах"). Паэма "Ваколіцы Віцебска". Спалучанасць лёсу лірычнага героя з забытай гісторыяй краю. *Франц Савіч* (1815 - 1845). Біяграфія. Удзел у рэвалюцыйным руху. Аўтабіяграфічныя творы "Сповідзь", "Успаміны". Верш "Там блізка Пінска..." ("Дзе ж тое шчасце падзелася?..") як узор беларускай рэвалюцыйнай паэзіі XIX ст. *Габрыэля Пузыня* (1815 - 1869). Факты біяграфіі. Шырокія кантакты з дзеячамі літаратуры і мастацтва тагачаснай Беларусі. Верш-пасланне "Да Адама Міцкевіча, пасылаючы яму трохі вады і кветак". Агульная характарыстыка кніг паэзіі ("У імя Бога", "Далей у свет!"), прозы ("Малыя, але праўдзівыя апавяданні"), драматургі ("Аматарскі тэатр"). Дзённікавыя запісы Г.Пузыні "У Вільні і літоўскіх дварах...". *Геранім Марцінкевіч* (1816 - 1864). Прычыны малой вядомасці твораў пісьменніка. Гісторыя выдання зборніка "Паэзія". Адметнасць выкарыстання беларускага меласу ў "драме са звычайнага жыцця" ("Час над Дзвіною"). Ідэя свабоды (сапраўднай і ўяўнай) у беларускамоўным драматычным абразку "Адвячорак". Народныя характары ў творы.

Ян Чачот (1796 - 1847). Біяграфія. Пачынальніцкая роля Я.Чачота ў стварэнні літаратуры на беларускай мове. Філамацкі перыяд творчасці. Імянінныя віншаванні. Спалучэнне элементаў эстэтыкі класіцызму, сентыменталізму і рамантызму ў польскамоўных баладах ("Свіцязь", "Калдычэўскі шчупак", "Мышанка", інш.). Зварот да гісторыі ВКЛ у цыкле "Спевы пра даўніх ліцвінаў да 1434 года". Маральна-дыдактычныя тэндэнцыі ў вершах на беларускай мове ("Да мілых мужычкоў", "Покуль сонца ўзыдзе...", "Нашто нам дым выядае вочкі", інш.). Дзейнасць Чачота-фалькларыста. Зборнікі "Песенькі вясковыя з-над Нёмна і Дзвіны".

Ян Баршчэўскі (1794? - 1851). Біяграфія. Зварот пісьменніка на пачатковым этапе творчасці да беларускай мовы. Ідэйны змест, мастацкія асаблівасці твораў "Дзеванька", "Гарэліца", "Бунт хлопаў". Рэгіянальны каларыт польскамоўных балад "Русалка-спакусніца", "Дзве бярозы", "Зарослае возера" і інш. Апрацоўка беларускіх легенд і паданняў аўтарам. Тэма роднага краю, паказ трагічных чалавечых лёсаў у паэме "Жыццё сіраты". Кніга "Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях". Адметнасць кампазіцыі. Вобразы шляхціца Завальні і героя-апавядальніка. Паказ Беларусі як самабытнага краю з адметнай духоўнай культурай. Фальклорна-міфалагічныя матывы і вобразы ў творах, іх аўтарская інтэрпрэтацыя. Кніга "Шляхціц Завальня..." у літаратурным кантэксце. Праблемна-тэматычная, кампазіцыйная, мастацка-вобразная блізкасць аповесці "Драўляны дзядок і кабета Інсекта" да галоўнага твора пісьменніка. Ідэя служэння Бацькаўшчыне ў аповесці "Душа не ў сваім целе". "Нарыс Паўночнай Беларусі" Я.Баршчэўскага.

Адам Міцкевіч (1798 - 1855). Уклад пачынальніка польскага рамантызму ў станаўленне беларускай літаратуры. Ліцвінскі патрыятызм паэта. Біяграфія. Перыяды творчасці. Тэматыка, мастацкія асаблівасці ранніх бал ад і рамансаў ("Пралеска", "Курганок Марылі", "Свіцязь", "Свіцязянка", "Рыбка", інш.). Элементы паэтыкі рамантызму ў санетах. Псторыя напісання, кампазіцыя драматычнай паэмы "Дзяды". Алегарычны змест пачатковай (другой) часткі твора. Біяграфічныя моманты, вобразы сяброў маладосці ў паэме. Сувязь твора з рэальнымі падзеямі 1820 - 30-х гг. Вобраз рамантычнага бунтара Густава-Конрада. "Дзяды" ва ўспрыманні тагачаснай польскай і расійскай крытыкі. Зварот да мінулага роднай зямлі ў паэмах "Мешка, князь Наваградскі", "Гражына", "Конрад Валенрод". "Пан Тадэвуш" як энцыклапедыя жыцця беларускай шляхты канца XVIII - пачатку XIX стст. Патрыятычная ідэя твора. Рэалістычныя тэндэнцыі ў паэме. Тыпалагічныя сувязі "Пана Тадэвуша" з "Новай зямлёй" Я.Коласа. Пераклады паэмы на беларускую мову. Міцкевіч і Беларусь.

Аляксандр Рыпінскі (1809 - пасля 1896). Факты жыцця. Эвалюцыя нацыянальнага ўсведамлення (прысвячэнне да кнігі "Беларусь" і ліст 1883 г. да А.Плуга). Творы на польскай мове. Кніга "Беларусь" як адна з першых сістэматызацый вусна-паэтычнай творчасці народа. Беларускамоўная балада "Нячыскі". Сінтэз літаратурнай і фальклорнай традыцый у творы. Выявы бурлескнага стылю. Блізкасць твора да народнай гутаркі. Праца над біяграфічнымі нарысамі пра пісьменнікаў (Я.Баршчэўскі, Г.Марцінкевіч, Ф.Князьнін і інш.). Збіранне і апісанне літаратурных крыніц. Архіўныя матэрыялы А.Рыпінскага і сучаснае вырашэнне праблемы аўтарства паэмы "Тарас на Парнасе".

Юзаф Ігнацы Крашэўскі (1812 - 1887). Факты біяграфіі. Шматграннасць таленту. Зварот да розных родаў і жанраў літаратуры. Шлях ад рамантызму да рэалізму. Ідэя маральнага ўдасканалення грамадства ў "вясковых" аповесцях "Хата за вёскай", "Улляна", "Астап Бандарчук", "На Палессі" і інш. Выявы рэалістычнага паказу жыцця ў творах. Мінулае Польшчы, Беларусі, Літвы, Украіны ў гістарычных раманах "Апошнія з слукіх князёў", "Жыгімонтаўскія часы", "Маці каралёў". Вобразы ліцвінаў у "заможных" творах ("Графіня Козель", "Бруль", "3 гісторыі сямігадовай вайны"). Паэтычная трылогія з гісторыі Літвы "Анафеляс". Пстарычны (літоўска-беларускі) матэрыял у камедыях "Пане Каханку", "Радзівіл у гасціне". Этнаграфічныя звесткі пра жыццё селяніна ў нарысах "Пінск і Піншчына", "Малюнкі з жыцця і падарожжа", інш.

Паўлюк Багрым (1812 - 1891). Легенды і гістарычная праўда пра паэта. Верш "Заиграй, заиграй, хлопча малы...". Трагізм светаадчування лірычнага героя. Канфлікт свабоды і няволі як рамантычная дамінанта верша. Фальклорныя матывы і вобразы. Версіі аўтарства твора.

Адам Плуг (Антоні Пяткевіч, 1823 - 1903). Біяграфія. Творчы шлях. Мастацкі вобраз Літвы-Беларусі ў паэме "Заклятыя скарбы". Спецыфіка рамантызму ў творах А.Плуга. Апавяданне на роднай мове "Кручаная баба". Талент А.Плуга-стылізатара.

3.2. Літаратура другой паловы XIX ст.

Духоўная атмасфера эпохі. Асоба Адама Кіркора, яго культурна-асветніцкая дзейнасць у Вільні. "Альбом" Арцёма Вярыгі-Дарэўскага. Факты жыцця пісьменніка, лёс уласных твораў. Біяграфічныя звесткі, творчасць Вайніслава Савіча-Заблоцкага, Ялегі Пранціша Вуля, Ігната Легатовіча, Фелікса Тапчэўскага, Юльяна Ляскоўскага.

Рэвалюцыйна-дэмакратычны рух у Еўропе і на землях Расійскай імперыі ў канцы 1840-х - пачатку 60-х гг. Кульмінацыя грамадска-палітычнага жыцця Паўночна-Заходняга краю ў 1861 - 1863 гг. Адлюстраванне падзей паўстання пад кіраўніцтвам К.Каліноўскага ў творах Марыі Радзевіч ("Пажары і папялішчы"), Элізы Ажэшкі ("Над Нёманам"), Янкі Лучыны ("З крывавых дзён"), Станіслава Акрэйца "Старасвецкія памешчыкі. Нарысы Заходняга краю"), інш. Мастацкія метады і напрамкі. Асноўныя эстэтычныя тэндэнцыі. Шматмоўнасць тагачаснай літаратуры.

3.2.1. Лнанімная літаратура. Асаблівасці ананімных твораў 1850 - 60-х гг. Шырокае бытаванне жанру гутаркі. Праблематыка, пафас, асноўныя матывы дарэформенных твораў (паэма "Два д'яблы", "Гутарка старога дзеда", "Гутарка двух суседаў"). Магчымыя аўтары твораў. Ананімныя вершы і гутаркі паслярэформеннага часу ("Праўда", "Вось цяпер які люд стаў", "Дзякуй Богу і гасудару...", "Гутарка пана з селянінам", "Гутарка ў карчме" і інш.). Супрацьпастаўленне старога і новага жыцця. Ідэя "добрага" цара ў творах. Паэма "*Тарас на Парнасе*". Версіі аўтарства. Меркаванні і аргументы даследчыкаў наконт аўтарства Канстанціна Вераніцына. Ідэйны змест, жанравая адметнасць паэмы. Цесная сувязь твора з літаратурным жыццём свайго часу. Спалучэнне рэальна-бытавога і ўмоўна-фантастычнага планаў. Дэмакратызм аўтара ў паказе беларускага селяніна. Сімвалічны змест узыходжання Тараса на гару. Моўна-стылявыя асаблівасці паэмы.

3.2.2. Беларуская літаратурная класіка XIX ст.

Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч (1808 - 1884). Асаблівасці светапогляду. Культурна-асветніцкая дзейнасць. Свядомы і паслядоўны зварот да беларускай мовы. Праблема метаду. Класічныя і народныя традыцыі ў творчасці пісьменніка. Раннія творы. Выкарыстанне фальклору ў паэмах і вершаваных аповесцях 1850-х гг. ("Гапон", "Травіца - брат-сястрыца", "Шчароўскія дажынкi" і інш.). Ідэя класавага міру ў дарэформенны перыяд, перагляд яе на апошнім этапе творчасці. "Ідылія". Спецыфіка жанру, ідэйны змест, вобразы. Быліца "Халімон на каранавыі". П'еса "Пінская шляхта". Час напісання і час з'яўлення ў друку. Шляхта і царскае чыноўніцтва ў паказе драматурга. Крытычны пафас твора. Майстэрства В.Дуніна-Марцінкевіча - камедыёграфа. Змест, вобразы, наватарства праблематыкі, мастацкія асаблівасці п'есы "Залёты". Значэнне творчасці В.Дуніна-Марцінкевіча.

Францішак Багушэвіч (1840 - 1900). Жыццёвы шлях. Адраджэнская ідэя, абвостраная сацыяльнасць як адметныя рысы светабачання і зместу твораў пісьменніка. Праблема мастацкага метаду. Змест прадмоў да зборнікаў "Дудка беларуская", "Смык беларускі". Паэт пра месца і ролю творцы ("Мая дудка", "Смык"). Мацей Бурачок і Сымон Рэўка з-пад Барысава - уяўныя аўтары кніг

Ф.Багушэвіча. Выявы патрыятызму, "тутэйшасці" ў лірычнага героя зборніка "Дудка беларуская" ("Хрэсьбіны Мацюка", "Мая хата" і інш.). Усведамленне ім сацыяльнай няроўнасці ("Бог не роўна дзеле", "Дурны мужык, як варона", інш.)- Лірызм вершаў Сымона Рэўкі з-пад Барысава (зборнік "Смык беларускі"). Паказ мужыцкага гора і галечы, нянавісці мужыка да пана. Маральны кодэкс Ф.Багушэвіча ("Ахвяра"). Жанравыя, моўна-стылявыя асаблівасці вершаў. Філасофская і патрыятычная скіраванасць апошніх па часе (польскамоўных) твораў паэта "Дагарае рэшта вецця...", "Прывід надзеі", "Шумяць сосны", інш. Вобраз Аліндаркі ў вершаваным апавяданні "Кепска будзе!". Аптымістычнае завяршэнне твора. Праблематыка, змест, вобразы персанажаў у апавяданні "Тралялёначка". Народна-фальклорная аснова праявітых твораў "Дзядзіна", "Сведка", "Палясоўшчык".

3.2.3. *Творчасць пісьменнікаў-дэмакратаў*

Уладзіслаў Сыракомля (Людвік Кандратовіч, 1823 - 1862). Факты біяграфіі. Сувязь польскамоўных твораў з жыццём беларускага народа. Пачатак творчага шляху (вершаваная гутарка "Паштальён"). Пераклады і апрацоўкі народных песень ("Народная песенька з ваколіц Вільні", "Жніўная песня", "Жменя пшаніцы"). Ілюзіі класавага салідарызму ў творах "Вясковыя палітыкі", "Лісты з Беларусі". "Хадыка": вершаваная "гутарка з палескай мінуўшчыны". Эвалюцыя характару героя. Пастаноўка аўтарам філасофскіх, сацыяльных, маральна-этычных праблем. Элементы фальклору ў творы. Праблемнае і стылявое наватарства вершаў на беларускай мове. "Добрыя весці": сацыяльны змест, мастацкія асаблівасці. "Ужо птушкі пяюць усюды": алегарычнасць, іранічны падтэкст верша, праекцыя на падзеі пачатку 1860-х гг. У.Сыракомля і літаратурнае асяроддзе. Вобраз пісьменніка ў творах сучаснікаў і нашчадкаў (А.Плуг, В.Дунін-Марцінкевіч, Я.Купала, А.Мальдзіс і інш.).

Вінцэсь Каратынскі (1831 - 1891). Біяграфія. Паказ прыгонніцкай рэчаіснасці, вера ў надыход справядлівасці на зямлі як асноўныя тэмы зборніка "Чым хата багата, тым рада". Паэма "Таміла". Асаблівасці кампазіцыі. Вобраз лірычнага героя ў творы. Ідэя трагічнай наканаванасці лёсу працаўніка. Свядомае ўвядзенне аўтарам у польскамоўны тэкст беларускай лексікі. Вершы на беларускай мове. Розныя трактоўкі пазіцыі В.Каратынскага ў прывітальным вершы на прыезд Аляксандра II ("Уставайма, братцы..."). Роля творцы і мастацкай творчасці як асноўная ідэя верша "Далібог-то, Арцім". Тэма страчанага радзімы ў элегіі "Туга на чужой старане". Краязнаўчыя нарысы "Карціны з берагоў Нёмана", "Наваградчына і Наваградак".

Кастусь Каліноўскі (1838 - 1864). Жыццёвы шлях. Новыя аспекты асэнсавання асобы кіраўніка паўстання 1863 - 1864 гг. Светапогляд. Абарона інтарэсаў беларускага селяніна. "Мужыцкая праўда" Яські-гаспадара з-пад Вільні. Асноўныя праблемы, узнятыя ў нумарах газеты. "Пісьмо з-пад шыбеніцы" як заповіт К.Каліноўскага беларускаму народу. Верш "Марыська чарнаброва, галубка мая...". Яго "двухадраснасць", варыянты прачытання. Вобраз высакароднага і самаахвярнага рэвалюцыянера ў творах пісьменнікаў розных пакаленняў (М.Танк, А.Куляшоў, У.Караткевіч, А.Наварыч, інш.).

Альгерд Абуховіч (1840 - 1898). Супярэчлівы характар звестак пра жыццёвы і творчы шлях пісьменніка. Рамантычныя і рэалістычныя тэндэнцыі ў "Думе а Каралю XII". Аўтарская ацэнка гістарычных асоб і падзей у творы. А.Абуховіч як адзін з заснавальнікаў жанру байкі ("Старшына", "Ваўкалак", "Суд"). Літаратурныя і фальклорныя традыцыі ў творах. Псторыя напісання і публікацыі успамінаў "3 папераў Альгерда Абуховіча". Кампазіцыя, мастацкія асаблівасці мемуараў пісьменніка.

Эліза Ажэшка (1841 - 1910). Удзел у паўстанні 1863 - 1864 гг. "Жаночая" тэма ў ранняй творчасці ("На правінцы", "Марта"). "Беларускі цыкл" твораў: вострая сацыяльнасць, жыццёвасць канфліктаў, характарыстыка вобразаў персанажаў (аповесці "Нізіны", "Дзюрдзі", "Хам"). Паказ жыцця прастата працаўніка ў апавяданнях "Зімовым вечарам", "Раманіха", "Тадэвуш". Ключавая тэма, праблематыка рамана "Над Нёманам". Гісторыя з'яўлення ў друку кнігі "Gloria victis". Спалучэнне ў навелах зборніка дакументальнасці і мастацкасці. Даследаванне народнага светапогляду, нацыянальнай культуры беларусаў у нарысах "Людзі і кветкі над Нёманам". Сяброўства Э.Ажэшкі з прадстаўнікамі беларускай інтэлігенцыі, ацэнка беларускамоўных вершаў Ф.Багушэвіча.

Янка Лучына (Іван Неслухоўскі, 1851 - 1897). Жыццёвы лес. Творчасць на польскай, беларускай і рускай мовах. Літаратурныя настаўнікі. Выяўленасць лірычнага пачатку ў вершах. Зборнік "Вязанка". Зварот да сацыяльных матываў ("Што думае Янка, везучы дровы ў горад", "Сівер", "Дзень за днём"). Вобраз роднага краю, паэтызацыя прыроднага свету ў лірыцы і ў паэме "Паляўнічыя акварэльні з Палесся". Высокая паэтычная культура творчасці, майстэрства версіфікацыі. Гісторыя напісання "Паляўнічых акварэлек...". Ідэі філасофіі пазітывізму ў творы. Непрыманне Я.Лучынам карыслівых адносін да прыроды. Маштабнасць вобраза паляўнічага Грышкі. Сюжэтная лінія аўтара-апавядальніка.

Адам Гурыновіч (1869 - 1894). Лёс пісьменніка і яго твораў. Удзел у рэвалюцыйным руху. А.Гурыновіч аб месцы ў літаратуры Ф.Багушэвіча, уласны паэтычны маніфест аўтара ("Дзякуй табе, браце, Бурачок Мацею"). Выяўленне свядомасці грамадска актыўнага чалавека свайго часу ў вершах "Што ты спіш, мужычок...", "Перш душылі паны...". Прыродаапісальная лірыка ("Бор", "Вясна", "Да жніва", інш.). Маральная праблематыка балады "Месца нячыстае". Перакладчыцкая дзейнасць.

3.2.4. Літаратура мяжы XIX - XX стст. Ажыўленне грамадска-палітычнага і літаратурнага жыцця напрыканцы 1880-х гг. Публіцыстыка Міхаіла Радзевіча, Данілы Баравіка, Шчырага Беларуса, Аляксандра Пшчолкі, Дарафея Бохана і інш. Навуковая дзейнасць Яўхіма Карскага, Еўдакіма Раманава, Адама Багдановіча, Мітрафана Доўнар-Запольскага, інш. Рускамоўныя перыядычныя выданні на тэрыторыі Беларусь Выхад да чытача кніг на беларускай мове (Ф.Багушэвіча, Я.Лучыны, А.Ельскага, Ядвігіна ІЛ). Праблема польска-руско-беларускага полілінгвізму ў тагачаснай літаратуры. *Аляксандр Ельскі* (1834 - 1916). Падзвіжніцкая праца па збіранні і захаванні культурнай спадчыны народа. Уласналітаратурная творчасць. Тэматыка твораў

на беларускай мове: аповесць "Сынок", апавяданне "Выбіраймася ў прочкі! Скарэй у Томск!" і інш. Перакладчыцкая дзейнасць. Псторыка-краязнаўчыя артыкулы. *Адам М-скі* (Зося Манькоўская/ Тшашчкоўская, 1847 - 1911). Біяграфічныя звесткі. Верш "Беларуская малітва" і пераклады на беларускую мову. Выяўленне ліцвінскага патрыятызму ў польскамоўнай спадчыне пісьменніцы. Пераемнасць і працяг рамантычных традыцый А.Міцкевіча і У.Сыракомлі (нізка "Былыя акорды", "3 жыцця тугі" і інш.). Выкарыстанне беларускага фальклору і лексікі (зборнік паэзіі "Адзін з многіх", цыкл "Дарагавіцкія песні"). Дзейнасць рускамоўных пісьменнікаў Беларусі. Пытанне пра мастацкі ўзровень твораў. Паказ жыцця сялянства, вясковага побыту *Якубам Браіцавым* (апавяданне "Дудалёва лаза", аповесць "Няўдашачка Анюта", раман "Багацеі"), *Дзмітрыем Лапо* (зборнік "Беларускія апавяданні"), *Аляксандрам Пшчолкам* (апавяданні "Панскае ігрышча", "Більярд у дзярэўні"). Непаслядоўнасць поглядаў А.Пшчолкі на будучыню беларускай нацыі. Кніга *Дарафея Бохана* "Мінскія паданні і легенды". Творы-стылізацыі "Усяслаў Чарадзеі", "Князь Глеб Мінскі". Раманы *Станіслава Акрэйца* "Апошнія язычнікі", "Пры старых парадках", аўтабіяграфічная хроніка "Далёкія гады".

4. ЛІТАРАТУРА XX СТАГОДДЗЯ

Тэндэнцыі і заканамернасці літаратурнага развіцця. Перыядызацыя. Працяг традыцый мінулага стагоддзя і нараджэнне новых. Станаўленне нацыянальнай жанравай сістэмы.

4.1. Літаратурны працэс першай трэці XX ст.

4.1.1. "*Нашаніўскі*" перыяд. *Агульная характарыстыка*. Гістарычныя ўмовы развіцця літаратуры на пачатку XX ст. Рэвалюцыя 1905 - 1907 гг. і нацыянальнае адраджэнне. Газеты "Наша доля" і "Наша ніва", кансалідацыя творчых сіл на платформе "нашаніўства". З'яўленне іншых перыядычных выданняў. Разгортванне кнігавыдавецкай дзейнасці. Славянскі друк пачатку XX ст. пра беларускае нацыянальнае адраджэнне, літаратуру, дзейнасць "Нашай нівы". Ацэнкі газеты ў савецкі час.

Пафас, вядучыя матывы, вобразы беларускай літаратуры пачатку XX ст. Развіццё лірычнай паэзіі, зараджэнне нацыянальнага ліра-эпасу, станаўленне прозы і драматургіі. Узнікненне крытыкі і публіцыстыкі, разгортванне перакладчыцкай справы. Паскоранасць літаратурнага працэсу. Засваенне вопыту фальклору. Праблема метаду і стылю. Вядучае месца твораў рэалістычнай скіраванасці. Рамантычныя формы спасціжэння свету. Праявы мадэрнізму ў творчасці Я.Купалы, В.Ластоўскага, З.Бядулі і інш. Трансфармацыя еўрапейскіх традыцый на беларускай глебе.

4.1.2. Пісьменнікі-пачынальнікі навейшай літаратуры

Ядвігін Ш. (Антон Лявіцкі, 1869 - 1922). Факты біяграфіі. Пачатак літаратурнай творчасці. Зборнікі апавяданняў "Бярозка", "Васількі". Уплыў фальклору на фарміраванне таленту. Этычная пазіцыя пісьменніка. Гуманістычная скіраванасць сацыяльна-псіхалагічных апавяданняў ("3 бальнічнага жыцця", "Гаротная", "Зарабляюць" і інш.). Паказ трагічнага

лесу людзей працы. Алегарычныя творы ("Падласенькі", "Рабы", "Павук", інш.). Філасафічнасць зместу імпрэсій і вершаў у прозе ("Васількі", "Раны", "Чалавек"). Раман "Золата" як адзін з першых твораў буйной пражайнай формы ў нацыянальнай літаратуры. Ідэйна-тэматычны змест, мастацкія асаблівасці. Публіцыстыка Ядвігіна Ш. ("Лісты з дарогі", "Думкі з падарожы" і інш.). Творы мемуарнага жанру.

Цётка (Алаіза Пашкевіч, 1876 - 1916). Біяграфічныя звесткі. Ідэйна-эстэтычныя вытокі творчасці. Цётка як пачынальніца беларускай палітычнай лірыкі ("Мора", "Хрэст на свабоду", "Добрыя весці", інш.). Паэзія Цёткі і творчы вопыт М.Горкага, Л.Украінкі, І.Франко. Элегічная і медытатыўная лірыка перыяду эміграцыі ("На чужой старонцы", "З чужыны", "Мае думкі" і інш.). Цётка-празаік. Выкарыстанне сімволікі і алегорыі, асаблівасці псіхалагізму ў творах. Публіцыстыка ("Да вясковай моладзі беларускай", "Шануйце роднае слова!", "Як нам вучыцца", інш.). Уклад у развіццё мемуарнага жанру ("Успаміны з паездкі ў Фінляндыю", "З дарогі"). Педагагічная дзейнасць А.Пашкевіч. Вобраз пісьменніцы і рэвалюцыянеркі ў літаратуры і мастацтве.

Уладзіслаў Галубок (Уладзіслаў Голуб, 1882 - 1937). Жыццёвы лёс, шматграннасць творчай асобы. Пачатак літаратурнай працы. Адлюстраванне мінулага і сучаснасці ў п'есах "Ганка", "Пан Сурынта", "Суд", "Пісаравы імяніны", "Ветрагоны" і інш. Зварот да розных жанравых формаў. Майстэрства стварэння камедыяных сітуацый. Шырокая прысутнасць фальклору ў п'есах. Уклад у станаўленне беларускага тэатра і драматургіі. "Вандроўны" тэатр У.Галубка ў гісторыі беларускай культуры.

Францішак Аляхновіч (1883 - 1944). Біяграфічныя звесткі. Пачатак літаратурнай і тэатральнай дзейнасці. Тэма горада, паказ жыцця інтэлігенцыі ў п'есах "Страхі жыцця", "Цені", "Манька", "Шчаслівы муж". Водгук драматурга на падзеі сучаснасці ("Калісь", "Няскончаная драма" "Пан міністар" і інш.). Зварот да фальклору ("Чорт і баба", "Бутрым Няміра", "Круці не круці - трэба памярці"). Ф.Аляхновіч як пачынальнік "новай драмы" ў беларускай літаратуры. Дакументальна-мастацкая апавесць "У капцюрох ГПУ". Кніга Ф.Аляхновіча ў кантэксце "гулагаўскай" літаратуры. Ф.Аляхновіч - даследчык гісторыі беларускага тэатра.

Вацлаў Ластоўскі (1883 - 1938). В.Ластоўскі як асоба. Уклад у гістарычную навуку, мовазнаўства, этнаграфію. Ідэйна-творчыя ўстаноўкі пісьменніка і дыскусія 1913 г. у "Нашай ніве". Клопат пра высокі мастацкі ўзровень нацыянальнай літаратуры (артыкул "Па сваім шляху"). Жанравая разнастайнасць твораў В.Ластоўскага, іх праблемна-тэматычнае наватарства. Адметнасць мастацкай інтэрпрэтацыі падзей беларускай гісторыі ("Троцкі замак", "Князьёна Рагнеда", "Бітва каля Магільны", "Лабірынты", "О, Крыўская зямля...", інш.). Адраджэнскія матывы ў творах "Прывід", "Лебядзіная песня". Інтэлектуалізм, філасафічнасць прозы і паэзіі пісьменніка ("Дзень ружавай кветкі", "Слёзы", "У час аблогі", інш.).

Змітрок Бядуля (Самуіл Плаўнік, 1886 - 1941). Жыццёвыя "універсітэты" будучага пісьменніка. Ранняя творчасць. Адметныя рысы Бядулі-апавядальніка.

Тэма мастака і мастацтва ў творчасці (аповяданні "Велікодныя яйкі", "Бондар", вершы "На горне душы першы верш я каваў...", "Мары паэта", аповесць "Салавей"). Лірыка перыяду Першай сусветнай вайны ("Сухавей", "...І сотнямі тысяч...", "Ад крыві чырвонай...", інш.). Гісторыя напісання рамана "Язэп Крушынскі". Ідэйны змест твора. Навізна праблематыкі і вобраз галоўнага героя. Беларускі фальклор у творчасці З.Бядулі. Казачная ўмоўнасць і яе роля ў сюжэтна-кампазіцыйным афармленні аповесці "Сярэбраная табакерка". Працяг З.Бядулем традыцый сацыяльна-філасофскай прозы. З.Бядуля - публіцыст, літаратурны і тэатральны крытык, дзіцячы пісьменнік.

Алесь Гарун (Аляксандр Прушынскі, 1887 - 1920). Перыяды жыцця і творчасці. Думы аб Беларусі - лейтматыў паэзіі А.Гаруна. Вобраз выгнанніка-рэвалюцыянера і вобраз Радзімы ў творах зборніка "Матчын дар". Гісторыя напісання і выдання кнігі. Тэматычныя аспекты лірыкі паэта ("Мая любя", "Дзяўчаці", "У прыпар", "Як ліст вярбінкі маладой...", "Ідуць гады", "Адбітак", інш.). Творчае засваенне і выкарыстанне набыткаў фальклору. Проза А.Гаруна (І.Жывіцы): жанравая шматстайнасць, праблемна-тэматычнае наватарства. "Жывыя казкі", іх мастацкія асаблівасці. А.Гарун - публіцыст.

Цішка Гартны (Зміцер Жылуновіч, 1887 - 1937). Грамадска-палітычная дзейнасць. Тэматычнае наватарства паэзіі. Вобраз рабочага ў зборніку "Песні". Змена танальнасці, вобразна-мастацкіх сродкаў у кнігах савецкага часу ("Песні працы і змагання", "Урачыстасць"). Тэматыка і праблематыка аповяданняў (зборнікі "Трэскі на хвалях", "Прысады", "Гаспадар"). Спроба стварэння вобраза актыўнага героя. Мастацкія выдаткі твораў. Праца над раманам "Сокі цаліны". Вобраз прафесійнага рэвалюцыянера Рыгора Нязвычайнага. Жанравы тэматычнае наватарства, сюжэт і кампазіцыя твора, асаблівасці стылю. "Сокі цаліны" ў ацэнцы крытыкі 1920-х гг. Сучаснае прачытанне рамана. Ц.Гартны - крытык і нарысіст. Вобраз З.Жылуновіча ў беларускай літаратуры.

Уклад у развіццё паэзіі, прозы, драматургіі, крытыкі і літаратуразнаўства Каруся Каганца, Гальяша Леўчыка, Казіміра Сваяка, Зоські Верас, Алеся Гурло, Канстанцыі Буйло, Антона Навіны, Сяргея Палуяна.

4.1.3. Творчасць пісьменнікаў-класікаў

Янка Купала (Іван Луцэвіч, 1882 - 1942). Жыццёвы і творчы шлях. Роля Я.Купалы ў развіцці беларускай паэзіі і драматургіі. Вытокі творчасці. Пераемнасць традыцый папярэднікаў і іх узбагачэнне. Творчая эвалюцыя паэта ў зборніках "Жалейка", "Гусяр", "Шляхам жыцця". Тэмы, матывы, вобразы, мастацкія асаблівасці лірыкі. Спецыфіка купалаўскага рамантызму. Раннія паэмы ("Зімою", "Нікому", "Адплата кахання"). Наватарская сутнасць драматычных паэм "Адвечная песня", "Сон на кургане", іх гісторыка-літаратурнае значэнне. Сувязь твораў з асноўнымі матывамі лірыкі. Рамантычныя паэмы Я.Купалы: характары герояў, прырода канфлікту, мастацка-вобразная сістэма твораў. Праблемы духоўнага абуджэння народа ў паэмах "На Куццю", "На Дзяды". Арыгінальнасць зместу і формы паэмы "Яна і я". Пстарычная абумоўленасць звароту пісьменніка да драматычных жанраў. Майстэрства Купалы-драматурга. Сцэнічны лёс камедыі "Паўлінка", прататыпы герояў. Рэалістычна-бытавы і ўмоўна-рамантычныя планы дзеяння, вобразы-

сімвалы ў драме "Раскіданае гняздо". П'еса Я.Купалы ў кантэксце беларускай літаратуры аб "раскіданых гнёздах". Час і месца дзеяння ў п'есе "Тутэйшыя". Сістэма вобразаў. Акцэнтацыя ўвагі на трагедыі "тутэйшасці".

Водгук Я.Купалы на сацыяльна-палітычныя падзеі канца 1918 г. (вершы "Для Бацькаўшчыны", "Свайму народу", "На сход!", "Паязджане", артыкулы "Незалежнасць", "Больш самачыннасці", інш.). Роздум аб гістарычным лёсе Беларусі ў пазнейшых творах. Зборнікі "Спадчына" і "Безназоўнае". 1930-я гг. у лёсе і творчасці Я.Купалы. "Ляўкоўскі" цыкл вершаў. Паэтычная канцэпцыя жыцця ў творах. Ацэнкі цыкла ў савецкія дзесяцігоддзі і на сучасным этапе. Паэма "Тарасова доля". Зборнікі паэзіі "Песня будаўніцтву", "Беларусі ардэнаноснай", "Ад сэрца". Лірыка і публіцыстыка Я.Купалы перыяду Вялікай Айчыннай вайны ("Беларускім партызанам", "Паўстаў народ", "Зноў будзем шчасце мець і волю", "Кліч да беларускага народа" і інш.). Пстарызм мыслення аўтара. Я.Купала - перакладчык.

Вобраз народнага паэта ў літаратуры і мастацтве.

Якуб Колас (Канстанцін Міцкевіч, 1882 - 1956). Біяграфічныя звесткі. Традыцыі рускай літаратуры ў фарміраванні будучага мастака слова. Лірыка Я.Коласа. Агульнае і адрознае з Я.Купалам. Зборнік паэзіі "Песні-жальбы": дамінантныя вобразы, матывы, танальнасць кнігі. Мастацкае спасціжэнне паэтам рэалій рэвалюцыйнай эпохі ("Да працы!", "Покліч"). Роздум аб лёсе народа і Радзімы ("Беларускаму люду", "На чужыне", "Крыж", "Цені-страхі", "Звон шыбаў"). Паэма "Новая зямля" як этапная з'ява ў творчасці Я.Коласа і ўсёй беларускай літаратуры. Праблема зямлі і волі. Жанравая прырода паэмы. "Новая зямля" ў крытыцы і літаратуразнаўстве. Твор Я.Коласа і сучаснасць. Паэма "Сымон-музыка". Аўтарскія рэдакцыі. Канцэпцыя мастака і мастацтва. Адметнасць кампазіцыі. Роля лірычных адступленняў і ўстаўных навел. Вобразна-выяўленчае майстэрства аўтара ў паэме "Рыбакова хата".

Проза пісьменніка. Праблематыка, жанрава-стылявыя асаблівасці апавяданняў. Эвалюцыя і адметнасць коласаўскага псіхалагізму ("Васіль Чурьла", "Нёманаў дар", "Малады дубок", інш.). Філасофскія навелы-прытчы (зборнік "Казкі жыцця"). Фальклорныя і літаратурныя вытокі твораў, арыгінальнасць жанравай формы, філасофска-сацыяльны змест ("Жывая вада", "Хмарка", "Стары лес", "Балотны агонь", "Курган" і інш.). Апавяданні Я.Коласа 1920-х гг. ("Сяргей Карага", "Крывавы вір", "Туды, на Нёман!", "Балаховец"). Палемічная скіраванасць твораў супраць тагачасных літаратурных канонаў. Спачуванне ахвярам рэвалюцыі. Трылогія "На ростанях". Гісторыя напісання. Аўтабіяграфізм. Уплыў агульнай атмасферы часу на заключную частку твора. Лабановіч як прадстаўнік перадавой беларускай інтэлігенцыі, пошук ім шляхоў да народа. Высокая культура псіхааналізу, філасофскія адступленні ў трылогіі. Паказ калектывізацыі ў аповесці "Адшчапенец". Твор Я.Коласа і паэма "Краіна Муравія" А.Твардоўскага. Дакументальная аснова, праблематыка аповесці "Дрыгва". Творчасць Я.Коласа ў гады Вялікай Айчыннай вайны: публіцыстыка, лірыка, паэмы "Суд у лесе", "Адплата". Грамадская дзейнасць народнага паэта. Письмо-

запавет Я.Коласа нашчадкам. Мастоцкая і навукова-крытычная літаратура пра пісьменніка.

Максім Багдановіч (1891 - 1917). Жыццяпіс. Нетрадыцыйнасць постаці М.Багдановіча ў нацыянальнай літаратуры. Пачатак літаратурнай дзейнасці. Дыскусія 1913 г. і пазіцыя пісьменніка. Праблема красы ў творах "Апокрыф", "Апавяданне аб іконніку і залатару", "У вёсцы", "Свяча бліскучая зіе...", "Санет (На цёмнай гладзі сонных луж балота...)". Творчая гісторыя зборніка "Вянок", першае і наступныя яго выданні. Ідэйна-мастоцкае адзінства, лірычныя сюжэты цыклаў і ўсёй кнігі. Паэтычнае майстэрства аўтара. Пейзажная і інтымная лірыка. М.Багдановіч як пачынальнік філасофскай плыні ў беларускай паэзіі ("Жывеш не вечна, чалавек...", "С.Е.Палуяну", "Я хацеў бы спаткацца з Вамі на вуліцы...", інш.). Узмацненне грамадзянскага і патрыятычнага пафасу на заключным этапе творчасці ("Беларусь, твой народ дачакаецца...", "Ты не згаснеш, ясная зараначка...", "Пагоня"). Узбагачэнне нацыянальнай паэзіі класічнымі жанрамі, новымі рытмічнымі і страфічнымі формамі. Жанравая і тэматычная навізна прозы пісьменніка. Ідэя "нацыянальнага стылю" ў артыкуле "Забыты шлях". Праца па асэнсаванні гісторыі беларускай літаратуры. М.Багдановіч і культурна-гістарычная школа. Ацэнкі твораў пісьменнікаў-сучаснікаў. М.Багдановіч як заснавальнік нацыянальнай школы мастацкага перакладу. Вобраз пісьменніка ў літаратуры, музыцы, выяўленчым мастацтве.

Максім Гарэцкі (1893 - 1938). Біяграфічныя звесткі. Навізна тэматыкі і праблематыкі ранніх твораў (апавяданні "У лазні", "Роднае карэнне", драма "Антон" і інш.). Зборнік прозы "Рунь" у кантэксце нацыянальнага эпаса пачатку ХХ ст. Вобраз інтэлігента-адраджэнца ў апавяданнях і аповесцях ("У чым яго крыўда?", "Меланхолія", інш.). Знешні і ўнутраны аўтабіяграфізм твораў. Паказ складанага паразумення "вучонага сына" з маці-вёскай. Падзеі Першай сусветнай вайны ў асэнсаванні М.Гарэцкім ("На імперыялістычнай вайне", "Літоўскі хутарок", "Жартаўлівы Пісарэвіч", "Ціхая плынь", інш.). Гуманістычная пазіцыя аўтара. Творы М.Гарэцкага і пісьменнікаў "страчанага пакалення". Лес народа, беларуская гісторыя ў прозе першых паслярэвалюцыйных гадоў ("Фантазія", "Бітва на Уле", "Апостал", "Дзве душы", інш.). Адыход ад тагачаснай традыцыі ў паказе вобраза камуніста. Раманы "Віленскія камунары", "Камароўская хроніка": гісторыя напісання, праблематыка, жанравая адметнасць. Цыкл "Сібірскія абразкі". Апошнія творы пісьменніка ("Скарбы жыцця", "Лявоніус Задумекус", "Кіпарысы"). Арыгінальнасць жанравай формы. Зварот да прытчы, алегорыі, сімволікі. Месца і роля М.Гарэцкага ў нацыянальным прыгожым пісьменстве. М.Гарэцкі - крытык і літаратуразнаўца. "Гісторыя беларускае літаратуры": лёс кнігі, ацэнкі сучасных даследчыкаў.

4.1.4. Літаратурна-грамадскі рух 1920-х - пачатку 1930-х гг. Актывізацыя культурна-грамадскага жыцця. Палітыка беларусізацыі, яе плённае ўздзеянне на агульны стан нацыянальнай культуры. Уклад у літаратуру пісьменнікаў старэйшага пакалення (творы Я.Купалы, Я.Коласа, М.Гарэцкага, З.Бядулі, Ц.Гартнага). Стварэнне літаратурных арганізацый "Маладняк",

"Узвышша", "Полымя", інш. Ідэйна-эстэтычныя праграмы аб'яднанняў: стаўленне да класічнай спадчыны, вуснай народнай творчасці, погляды на месца і ролю літаратуры ў жыцці народа, на выхаванне новага чалавека. "Маладнякоўская" паэзія і проза. Ідэя стварэння новага пралетарскага мастацтва. Пошукі арыгінальных вобразна-выяўленчых сродкаў (паэма М.Грамыкі "Гвалт над формай", вершы А.Александровіча, А.Вольнага, Я.Пушчы, У.Дубоўкі, Т.Кляшторнага, А.Дудара). Жыццесцвярджальны пафас, зварот да новага героя. Узоры прыгодніцкай літаратуры (аповесці "Свінапас" М.Чарота, "Два" А.Вольнага, "Ваўчаняты" А.Вольнага, А.Александровіча, А.Дудара). Сюжэтна-кампазіцыйная блізкасць да "маладнякоўскай" аповесцей Я.Коласа ("На прасторах жыцця"), З.Бядулі ("Салавей"). Праблемна-тэматычная, жанрава-стылявая шматстайнасць твораў сяброў "Узвышша" (У.Дубоўкі, Я.Пушчы, К.Крапівы, Т.Кляшторнага, М.Лужаніна, К.Чорнага, А.Мрыя, С.Дарожнага). Арыентацыя на нацыянальна адметнае мастацтва. Нерэалізаванасць праграмы аб'яднання ў цэлым, прычыны гэтага. Адносіны былых "нашаніўцаў" і "маладнякоўцаў". Перарастанне барацьбы літаратурнай у палітычную. Рэарганізацыя "Маладняка". Адмаўленне БелАПП ад нацыянальных традыцый.

Пошукі і набыткі паэзіі, прозы, драматургіі. Творчасць Годара Кляшторнага, Паўлюка Труса, Максіма Лужаніна, Пятра Глебкі, Уладзіміра Хадыкі, Васіля Каваля, Лукаша Калюгі, Барыса Мікуліча, Янкі Нёманскага, Платона Галавача, Рыгора Мурашкі, Сымона Баранавых, Еўсцігнея Міровіча, Міхайлы Грамыкі, Васіля Шашалевіча.

4.1.5. Творчасць пісьменнікаў "Маладняка" і "Узвышша"

Андрэй Мрый (Андрэй Шашалевіч, 1893 - 1943). Біяграфічныя звесткі. Адметнасць таленту. Апавяданні "ўзвышанскага" перыяду. Нетрадыцыйнасць герояў, асаблівасці мовы твораў. "Запіскі Самсона Самасуя". Гісторыя публікацыі, прачытанне рамана ў 1920-я гг. і ў наш час. "Непатапляльнасць" Самасуя, тыповасць, універсальнасць адкрытага А.Мрыем вобраза. Сатырычныя вобразы другога плана (Сом, Лін, Крэйна, Торба, інш.), іх адрозненні ад Самсона Самасуя. Шапялёўка як мастацкая мадэль свету, створаная па законах сатырычнай літаратуры. Мастацкія сродкі ўзнаўлення рэчаіснасці ў творы, кампазіцыйныя асаблівасці. Раман А.Мрыя ў кантэксце сатырычнай прозы 1920 - 30-х гг. (творы К.Крапівы, М.Булгакава, М.Зошчанкі, А.Платонава, Я.Гашака).

Міхась Чарот (Міхась Кудзелька, 1896 - 1937). Жыццёвы і творчы шлях. Месца М.Чарота ў літаратурным працэсе 1920-х гг. Вызначальныя рысы паэзіі. Вобраз рэвалюцыі ў зборніку "Завіруха". Ліра-эпас пісьменніка. Паэма "Босыя на вогнішчы". Сімволіка вобразаў, розныя трактоўкі "босых" (У.Ігнатоўскі, З.Жылуновіч, І.Багдановіч). Жанравая разнастайнасць прозы. Гуманістычны пафас твораў пра лёс прадстаўнікоў старога свету ("Галя", "Талачка-шкрабалачка"). П'есы для дзяцей. Драма "На Купалле". Традыцыі В.Дуніна-Марцінкевіча і Я.Купалы ў камедыі-вадэвілі "Мікітаў лапаць". Апошні верш М.Чарота.

Уладзімір Жылка (1900 - 1933). Біяграфічныя звесткі. "Дзённік" пісьменніка. "Віленскі" і "пражскі" перыяды творчасці. Стасункі з "Маладняком". Гістарычны лёс радзімы, незалежніцкія і адраджэнскія матывы ў творах ("Покліч", "Хто мужны, хто смелы, хто дужы...", "Беларусь", інш.). Традыцыі М.Багдановіча ў творчасці У.Жылкі ("Меч", "Палімпсест", "Хараство", "Вершы аб Вільні"). Танальнасць філасофскай лірыкі ("На ростані", "Бяспынна, глуха процьма часу...", "Усе мы страчаныя..." і інш.). Міні-паэма "Тэстамент" - споведзь і запавет паэта наступным пакаленням. Вобраз аўтара ў творы. У.Жылка - крытык і перакладчык.

Уладзімір Дубоўка (1900 - 1976). Жыццяпіс. Раннія зборнікі "Строма", "Трысцё", "Credo", іх мастацка-вобразная адметнасць. Выявы "маладнякоўскай бурапеннасці". Стаўленне Дубоўкі-маладнякоўца да класічнай спадчыны. Зварот да ліра-эпасу ("Там, дзе кіпарысы", "Плач буры", інш.). У.Дубоўка і М.Багдановіч. Шырокае выкарыстанне фальклору ў творах "узвышанскага" перыяду, смелы пошук новых паэтычных формаў. Тэма мастака і мастацтва ў паэтычнай трылогіі "Кругі", "І пурпуровых ветразей узвівы", "Штурмуецца будучыні аванпосты!". Сюжэтнае і кампазіцыйнае наватарства паэм. Творы ва ўспрыманні крытыкі 1920-х гг. і іх сучаснае прачытанне (М.Арочка, В.Максімовіч). Творчасць 1950 - 70-х гг. Гісторыя напісання зборніка "Палеская рапсодыя". Вобраз Беларусі ў кнізе.

Міхась Зарэцкі (Міхась Касянюк, 1901 - 1937). Жыццёвы і творчы шлях. Рысы "маладнякоўскай" прозы ў ранніх апавяданнях (зборнікі "У віры жыцця", "Пела вясна"). Абарона агульначалавечых каштоўнасцей (апавяданні "Адна партыя ў шашкі", "Ворагі", "Кветка пажоўкля", "Бель", "Дзіўная"). Навізна праблематыкі першых вялікіх эпічных твораў ("Голы звер", "Сцежкі-дарожкі"), сюжэтна-кампазіцыйнае майстэрства празаіка. Нарыс "Падарожжа на Новую зямлю", няскончаны раман "Крывічы" ў творчым і чалавечым лёсе пісьменніка. Падзеі калектывізацыі ва ўзнаўленні М.Зарэцкім. Раман "Вязьмо". Віна і бяда Сымона Карызы. Вобраз Галілея і яго функцыянальная роля ў ідэйным змесце твора. Раман М.Зарэцкага ў кантэксце літаратуры свайго часу пра "вялікі пералом". Тэматыка і праблематыка п'ес "Віхор на балоце", "Белыя ружы". Пытанне пра творчы метады пісьменніка.

Язэп Пушча (Юсіф Плашчынскі, 1902 - 1964). Факты біяграфіі. Творчасць 1920-х гг. у ацэнцы савецкай крытыкі. Пафас "маладнякоўскіх" зборнікаў "Раніца рыкае", "Vita". Захапленне паэтыкай імажынізму. Выдаткі паэтычнага эксперыменту. Змена танальнасці ў кнігах "Дні вясны" і "Песні на руінах". Матывы і вобразы цыклаў "Асеннія песні", "Лісты да сабакі". Ідэйна-мастацкія адрозненні паміж "маладнякоўскім" і "узвышанскім" перыядамі. Задума стварэння паэмнай трылогіі і яе мастацкае ўвасабленне. Рэалістычны і сімвалічны планы прачытання паэм "Песня вайны", "Цень Консула". Архітэктоніка твораў. Паэма "Сады вятроў". Тэма *мастак і народ* у ліра-эпасе Я.Пушчы. Пушча-крытык пра ролю творцы і літаратуры ў грамадскім жыцці (артыкулы "У абарону маладой паэзіі", "Максім Лужанін. Крокі" і інш.). Зборнікі Я.Пушчы 1960-х гг. "Вершы і паэмы", "Пачатак легенды". Змест ненадрукаваных пры жыцці аўтара вершаў.

4. 2. Літаратурны працэс 1930-х - сярэдзіны 1950-х гг.

4.2.1. *Літаратурна-грамадскае жыццё 1930-х гг. Развіццё прозы, паэзіі, драматургіі.* Маласпрыяльныя ўмовы для творчасці. Падмена сапраўдных мастацкіх каштоўнасцей творамі-аднадзёнкамі, шырокае бытаванне ў літаратуры сацыяльных і ідэалагічных заказаў. Адыход ад рэалістычных традыцый узнаўлення падзей, ідэалізацыя і прыхарошванне як норма ў творчасці. Пастанова ЦК ВКП(б) "Аб перабудове літаратурна-мастацкіх арганізацый". Стварэнне адзінага Саюза пісьменнікаў СССР. Станоўчае і адмоўнае значэнне гэтай акцыі. З'яўленне і афіцыйнае замацаванне ў тэорыі тэрміна сацыялістычны рэалізм. Адкрытае і прыхаванае непрыманне пісьменнікамі таталітарнай улады. Асуджэнне прымусовай калектывізацыі, паспешлівасці ў яе правядзенні (аповесці і раманы Я.Коласа "Адшчапенец", Б.Мікуліча "Чорная Вірня", М.Зарэцкага "Вязьмо", п'есы К.Чорнага "Лета", В.Шашалевіча "Рой"). Адстойванне ідэі даверу да чалавека (камедыя К.Крапівы "Хто смяецца апошнім"). Матывы расчараванасці і смутку ў паэзіі У.Хадзкі, З.Астапенкі, С.Астрэйкі.

Кандрат Крапіва (Кандрат Атраховіч, 1896 - 1991). Жыццёвы і творчы шлях. Аб'екты аўтарскага смеху ў ранніх паэтычных і пражайтных зборніках. Праблематыка, героі баек, традыцыі народнай смехавой культуры ў творах. Зварот да парадыйнай і сатырычнай паэмы ("Біблія", "Шкірута", "Хвядос - Чырвоны нос"). К.Крапіва пра месца сатыры ў жыцці і літаратуры (артыкулы канца 1920 - 50-х гг.). Спроба стварэння рамана "Мядзведзічы". Першыя п'есы пісьменніка ("Канец дружбы", "Партызаны"). Месца сатырычнай камедыі "Хто смяецца апошнім" у творчай спадчыне К.Крапівы. Гуманістычная ідэя твора, сутнасць канфлікту, вобразы персанажаў. Майстэрства драматурга. Тэма Вялікай Айчыннай вайны і яе мастацкае вырашэнне ў драме "Проба агнём". Нетрадыцыйны паказ ваеннай рэчаіснасці ў сатырычнай камедыі "Мілы чалавек". Уплыў тэорыі бесканфліктнасці на лірычную камедыю "Пяюць жаваранкі". "Брама неўміручасці" як філасофскі роздум драматурга над сутнасцю чалавечага існавання. Галерэя сатырычных тыпаў і вобразаў. Роля станоўчых персанажаў у камедыі. Апошнія творы, інтэрв'ю і выступленні народнага пісьменніка.

Міхась Лынькоў (1899 - 1975). Біяграфічныя звесткі. Паказ у ранніх творах (аповяданні "Над Бугам", "Маньчжур", "Баян" і інш.) нараджэння новага чалавека. Тэма Заходняй Беларусі ў творчасці. Адметнасць стылявой манеры М.Лынькова. Праца над раманам "На чырвоных лядах". "Малая" проза ваеннага часу (зборнік "Астап"). Вобразы дзяцей у творах ("Васількі", "Салют" і інш.). Спроба шырокага эпічнага асэнсавання подзвігу народа ў рамане "Векапомныя дні". Багатая падзейная аснова твора, рэальныя прататыпы герояў. Месца рамана ў беларускай ваеннай прозе.

Кузьма Чорны (Мікалай Раманоўскі, 1900 - 1944). Жыццёвы і творчы шлях. Старонкі "Дзённіка" К.Чорнага пра жыццё ў Маскве і на радзіме. Вобраз пісьменніка ў мастацкай літаратуры. Уплыў Чорнага на творчасць беларускіх пражайкаў. Першыя публікацыі. Асаблівасці апавяданняў "маладнякоўскага" і

"ўзвышанскага" перыядаў. Творчае крэда пісьменніка "Чалавек - гэта цэлы свет". Блізкасць першых раманаў "Сястра", "Зямля" да апавяданняў. Раманы ў ацэнцы крытыкі (М.Гарэцкі, А.Адамовіч, І.Чыгрын). Задума стварэння цыкла эпічных твораў пра гістарычны шлях народа. Арыгінальнасць мастацкай ідэі. Цікавасць прэзаіка да філасофскіх праблем. Здзейсненае і няздзейсненае К.Чорным. Тэматыка, праблематыка, мастацкія асаблівасці, цэнтральныя вобразы раманаў "Бацькаўшчына", "Трэцяе пакаленне", аповесцей "Лявон Бушмар", "Люба Лук'янская". Сучаснае прачытанне "Трэцяга пакалення". Змены ў светапоглядзе пісьменніка ў 1930-я гг. Вяртанне К.Чорнага ў час Вялікай Айчыннай вайны да ідэі складанасці чалавечага свету. Вяршычныя творы пісьменніка - раманы "Млечны шлях", "Пошукі будучыні", "Вялікі дзень". Асэнсаванне сутнасці і вытокаў фашызму. Месца твораў у нацыянальнай літаратуры пра мінулую вайну. Асаблівасці стылю К.Чорнага.

4.2.2. Літаратура Заходняй Беларусі Мінск і Вільня як два культурныя цэнтры Беларусь Перадумовы і прычыны гэтага. Папулярнасць ідэі аб'яднання ў абедзвюх частках краіны. Грамадска-палітычнае жыццё на "крэсах усходніх". Этапы нацыянальна-вызваленчага руху. Перыядычныя выданні на беларускай мове. Праца ў драматургіі 1920-х гг. Л.Родзевіча і Ф.Аляхновіча. "Віленскі" перыяд у творчасці М.Гарэцкага, У.Жылкі. Асэнсаванне лёсу Бацькаўшчыны, дзяржаўнасці народа публіцыстыкай (артыкулы Б.Тарашкевіча, А.Луцкевіча, А.Смоліча, М.Гарэцкага, Л.Родзевіча і інш.). Літаратурна-філасофскія эсэ І.Абдзіраловіча (І.Канчэўскага) "Адвечным шляхам", Сулімы (У.Самойлы) "Гэтым пераможаш!". Неаднароднасць літаратурнага працэсу Заходняй Беларусі. Пашырэнне масавай паэзіі, літаратуры факта. Творчасць пісьменнікаў розных культурна-мастацкіх і ідэйных арыентацый, аб'яднаных ідэяй служэння Радзіме (З.Верас, К.Сваяка, Хв.Ільяшэвіча, А.Салагуба, Н.Арсенневай, М.Васілька, М.Машары, П.Пестрака і інш.). Вызваленча-рэвалюцыйная тэма ў паэзіі 1930-х гг. (творчасць М.Танка, М.Машары, М.Засіма, В.Таўлая і інш.).

4.2.3. Літаратура перыяду Вялікай Айчыннай вайны. Тэма будучай вайны ў літаратуры і мастацтве (песні, кнігі, кінафільмы). Асаблівасці раскрыцця тэмы беларускімі аўтарамі (вершы і паэмы П.Панчанкі, А.Куляшова, інш.). Трагедыя сорок першага года. Ваенныя дарогі беларускіх пісьменнікаў. Паэтычны зварот Купалы да свайго народа ("Беларускім партызанам"). Перавага лірыкі над іншымі родамі літаратуры. Шырокае бытаванне балады і вершаў баладнага тыпу (творы А.Куляшова, А.Вялюгіна, П.Броўкі, П.Панчанкі і т.д.). Вобраз Беларусі-змагаркі і Беларусі-паланянка. Абвостранае пачуццё гістарызму, пошукі духоўнай падтрымкі ў мінулым народа ("Курганы" П.Панчанкі, "Кастусь Каліноўскі" П.Броўкі, "У стоптаным жыцце" М.Сурначова і інш.). Зварот да першаасноў народнага жыцця, традыцый і звычаяў беларусаў. Ліра-эпас ваенных гадоў. Паэмы Я.Коласа "Адплата", "Суд у лесе", А.Куляшова "Сцяг брыгады", "Прыгоды цымбал", П.Броўкі "Паэма пра Смалячкова", "Беларусь", "Ясны кут", М.Танка "Янук Сяліба", А.Бялевіча "Мой майстра", З.Астапенкі "Эдэм". Абумоўленасць тэматыкі, ідэйнага зместу твораў суровым подыхам часу. Паказ гераізму і патрыятызму савецкага чалавека ў прозе (апавяданні К.Чорнага, М.Лынькова, І.Мележа, І.Шамякіна).

Сувязь твораў з рэальнымі жыццёвымі фактамі і падзеямі. Сацыяльна-філасофскія раманы К.Чорнага ("Млечны шлях", "Пошукі будучыні", "Вялікі дзень"), іх выключанасць з літаратурнага працэсу 1940-х гг.

4.2.4. Літаратура першага пасляваеннага дзесяцігоддзя (1946-1956).

Пастановы ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)Б аб рабоце Саюза пісьменнікаў, літаратурна-мастацкіх часопісаў і газет. Сутнасць тэорыі бесканфліктнасці, яе выявы ў драматургіі, прозе, паэзіі.

Паслабленне сувязей паэзіі з жыццём. Ідэалізацыя рэчаіснасці, ілюстрацыйнасць, адрыў лірычнага "я" ад асобы аўтара. Эпізацыя лірыкі. Праблемы мінулай вайны і адбудовы мірнага жыцця ў ліра-эпасе (паэмы П.Броўкі "Хлеб", А.Куляшова "Новае рэчышча", "Толькі ўперад", "Грозная пушча", А.Бялевіча "Сям'я" і інш.). Неглыбокі паказ пасляваеннай рэчаіснасці ў творах. Праца ў літаратуры пісьменнікаў старэйшага пакалення (Я. Коласа, М.Лынькова). Адлюстраванне гераічнага змагання беларускага народа ў гады вайны ў аповесцях і раманых І.Гурскага ("Лясныя салдаты"), У.Краўчанкі ("Рыгор Шыбай"), І.Шамякіна ("Глыбокая пlynь"), А.Кулакоўскага ("Расстаёмся ненадоўга"), І.Мележа ("Мінскі напрамак"). Імкненне стварыць маштабныя, панарамныя эпічныя палотны. Неглыбокі псіхалагізм твораў. Тэма стваральнай працы ў прозе А.Стаховіча, У.Краўчанкі, М.Паслядовіча, Т.Хадкевіча, А.Кулакоўскага ("Пад мірным небам", "Станаўленне", "Цёплае дыханне", "Вяснянка", "Гартаванне" і інш.). Выдаткі твораў. Аповесці і раманы пра мірнае жыццё І.Мележа, І.Шамякіна, Я.Брыля. Набыткі і страты пасляваеннай драматургіі (п'есы К.Крапівы "3 народамі", "Пяюць жаваранкі", "Людзі і д'яблы", "Зацікаўленая асоба", А.Маўзона "Канстанцін Заслонаў", К.Губарэвіча "Брэсцкая крэпасць" і інш.).

Спробы пісьменнікаў выйсці з кола зададзенасці, прыхарошвання, спрашчэння рэчаіснасці (вершы "Слова да паэтаў", "Пісьмо юнака да паэта" П.Панчанкі, паэма "Люцыян Таполя" М.Танка, аповесць "На Быстранцы" Я.Брыля, камедыя "Выбачайце, калі ласка!" А.Макаёнка).

4.2.5. Паэты-класік савецкага перыяду

Пятрусь Броўка (1905 - 1980). Жыццёвы і творчы шлях. Скіраванасць паэта на абстрактна-рытарычную паэзію ў ранніх зборніках. Наследаванне У.Маякоўскаму. Творчая пераарыентацыя пісьменніка (зборнік "Прыход героя"). Адарванасць ад рэалій жыцця многіх твораў 1930-х гг. (паэма "Кацярына", вершы "Плыві, наша песня, далека...", "3 новым годамі" і інш.). Тэндэнцыя да актыўнага самавыяўлення ў творах перыяду Вялікай Айчыннай вайны. Узрушанасць лесам роднай зямлі (вершы "Маці", "Роднае", "Надзя-Надзейка", "Спатканне" і інш., паэма-маналог "Беларусь"). Балада ў творчасці П.Броўкі. Прыглушанасць лірычнага пачуцця ў творах першага пасляваеннага дзесяцігоддзя (зборнікі "Сонечнымі днямі", "Цвёрдымі крокамі", інш.). Спроба напісання рамана "Калі зліваюцца рэкі". Прарывы да асэнсавання агульначалавечых каштоўнасцей (паэма "Голас сэрца", вершы "Александрына", "Пахне чабор", "Калі надыйдзе час спачыну...", інш.) і паэтычны гладкапіс у творчасці 1960 - 70-х гг. Пераацэнка творчай спадчыны П.Броўкі. Аб'ектыўныя і суб'ектыўныя прычыны нерэалізаваных да канца магчымасцей мастака.

Максім Танк (1912 - 1995). Жыццяпіс. Давераснёўскі перыяд творчасці. Месца М.Танка ў літаратурным працэсе 1930-х гг. Лёс зборніка "На этапах". Спробы маладога аўтара выйсці за межы традыцыйнай паэзіі. Жанравая адметнасць ліра-эпасу ("Нарач", "Журавінавы цвет", "Сказ пра Вяля", "Каліноўскі"). Вобразы змагароў за народнае шчасце ў творах. М.Танк пра ўз'яднанне Беларусі ў "Лістках календара" і "Дзённіках". Паэзія ваеннага перыяду. Пашырэнне тэматычнага дыяпазону ў зборніках "Каб ведалі", "На камні, жалезе і золаце", "У дарозе". Паэма "Люцыян Таполя" як пратэст супраць несвабоды мастака. Выявы тэорыі бесканфліктнасці ў лірыцы пасляваенных 1940 - 50-х гг. Паглыбленне філасофскага пачатку, гуманістычнага пафасу, ускладненне мастацка-вобразнай сістэмы твораў у зборніках "След бліскавіцы", "Мой хлеб надзённы", "Глыток вады", "Дарога, закалыханая жытам" і інш. Тэматыка, праблематыка лірыкі 1980 - 90-х гг. Сімволіка назваў апошніх кніг "Збор калосся", "Мой каўчэг", "Errata". Вызначальныя рысы паэзіі М.Танка. М.Танк - майстар верлібра.

Аркадзь Куляшоў (1914 - 1978). Факты жыцця і творчасці. Даніна "маладнякізму" і рытарычнасці ў зборніках "Росквіт зямлі", "Па песню, па сонца!..", "Медзі дождж". Праблематыка нізак вершаў "Маім аднагодкам", "Сонечнае заўтра", "Юнацкі свет". Пошукі новай паэмнай формы ў творах "Крыўда", "Аманал", "Гарбун". Паэма-прадбачанне "Хлопцы апошняй вайны". Псторыя напісання твораў "Сцяг брыгады", "Балада аб чатырох заложніках", "Ліст з палону". Зварот да трагедыіных аспектаў народнага жыцця. Сучаснае прачытанне паэмы "Сцяг брыгады", вершаў "Камуністы", "Інтэрнацыянал". "Новая кніга" як адмаўленне ад ілюстрацыйнасці паэзіі 1950-х гг. Паварот да філасофскага асэнсавання жыцця. "Касмічная" нізка вершаў ("Адвечны час з нябачных нам дарог...", "Ты згасіш сонца, час, але не згіне..." і інш.). Асэнсаванне катэгорый Часу, Вечнасці, Жыцця, Смерці ў вершах 1960 - 70-х гг. Тэма паэта і паэзіі, шматаспектнасць яе вырашэння ў вершах і паэмах. Шматстайнасць жанравых формаў ліра-эпасу ("Цунамі", "Далека да акіяна", "Варшаўскі шлях", "Хамуціус"). Роздум у творах над лёсам чалавека, народа, чалавечай цывілізацыі. А.Куляшоў - перакладчык.

Шмен Панчанка (1917 - 1995). Жыццёвы і творчы шлях. Адметныя рысы творчасці 1930-х гг. ("Падсочка", "Выезджалі лесарубы", "Адкопаныя зарніцы", інш.). Уплыў М.Лермантава. Творчасць гадоў Вялікай Айчыннай вайны. Цыкл "Іранскі дзённік". Паэма "Маладосць у паходзе" як завяршэнне ваеннага перыяду. Імкненне паэта ўзняцца над беспраблемнасцю, гладкапісам літаратуры першага пасляваеннага дзесяцігоддзя. Рэаліі замежнага жыцця ў зборніках 1950 - 60-х гг. Шырокі тэматычны дыяпазон лірыкі. Зварот да сатыры ("Прыстасаванцы", "Трэснула, грукнула...", "Бацька", "Здарэнне ў гасцях", інш.). Роздум пісьменніка над лёсам народа, роднай зямлі, мовы, над наступствамі Чарнобыля, бездухоўнасцю ў творах 1970 - 90-х гг. Узмацненне сатырычнага пачатку на апошнім этапе творчасці. Матывы расчаравання і пакаяння ў зборніках "І вера, і вернасць, і вечнасць", "Горкі жолуд", "Высокі бераг", "Зямля ў мяне адна". Тэматычная і жанравая разнастайнасць лірыкі,

пафасны поліфанізм, напоўненасць сродкамі мастацкай выразнасці. Верш-некралог Р.Барадуліна "Пімену Панчанку".

4. 3. Літаратурны працэс другой паловы XX ст.

4.3.1 Літаратура канца 1950 - 60-х гг. Асуджэнне культуры асобы Сталіна. Рэабілітацыя рэпрэсаваных пісьменнікаў. Паварот у літаратуры да праўды жыцця, праўды факта. Узмацненне філасофскага пачатку, выхад на актуальныя праблемы сучаснасці. Сатырычная плынь у лірыцы. "Другое прачытанне" падзей Вялікай Айчыннай вайны ў творах В.Быкава, А.Куляшова, П.Панчанкі, М.Танка, С.Дзяргая, А.Пысіна, А.Адамовіча, І.Навуменкі, інш. Першыя кнігі і творы прадстаўнікоў філалагічнага пакалення (В.Адамчыка, Р.Барадуліна, Б.Сачанкі, Я.Сіпакова, М.Стральцова, І.Пташнікава, І.Чыгрынава і інш.). Тэма абпаленага вайной дзяцінства ў вершах, аповяданнях, паэмах, аповесцях. "Хатынская" тэма ў беларускай літаратуры ("Гарыць, гарыць мая Лагойшчына" Н.Гілевіча, "Апошнія і першыя" Б.Сачанкі, "Тартак" І.Пташнікава, "Балада пра спаленую вёску і жывога пеўня" А.Вярцінскага, інш.). Жанрава-тэматычнае пашырэнне прозы (раманы і аповесці А.Чарнышэвіча, М.Лобана, І.Мележа, Я.Брыля, І.Шамякіна, У.Караткевіча, інш.). Інтэнсіўнае развіццё вялікай эпічнай формы. Паглыбленне псіхалагізму. Набыткі нацыянальнай драматургі (творы А.Макаёнка, К.Крапівы, А.Дзялендзіка, М.Матукоўскага, А.Маўзона). Непаслядоўнасць, неадназначнасць працэсаў грамадска-палітычнага і культурнага жыцця ў час хрушчоўскай "адлігі". Непрыманне мастацкіх пошукаў, прапаганда спрошчанага, але "ідэйнага" літаратуры. Тэорыя "зліцця" моў як ідэалагічнае апраўданне наступу на нацыянальную адметнасць культур.

4.3.2. Літаратурны працэс 1970-х - сярэдзіны 1980-х гг. Выявы застойнага часу ў літаратуры. Рэгламентаванасць жыцця і мастацтва. Пашырэнне ідэйна-тэматычных абсягаў беларускай паэзіі і прозы. Адкрыццё новых характараў, зварот да складаных праблем мінулага і сучаснасці ў творах І.Мележа, В.Адамчыка, А.Адамовіча, М.Стральцова, І.Чыгрынава, В.Казько, В.Кармазава, А.Кудраўца, А.Жука, В.Пегвіча. Актыўнае асэнсаванне далёкай гісторыі беларускага народа (творы У.Караткевіча, У.Арлова, Л.Дайнекі, К.Тарасава). Лірыка А.Куляшова, М.Танка, А.Пысіна, К.Кірэенкі, М.Стральцова, У.Караткевіча, А.Грачанікава як сведчанне філасофскай і інтэлектуальнай "напоўненасці" беларускай паэзіі. Шматграннасць духоўнага свету жанчыны ў вершах Е.Лось, Д.Бічэль-Загнетавай, Н.Мацяш, В.Коўтун. Пошукі новых жанравых формаў і сродкаў паэтычнай выразнасці (творы М.Танка, Р.Барадуліна, А.Разанава, А.Вярцінскага). Спасціжэнне духоўнага вопыту існавання чалавецтва, народа ў паэмах А.Куляшова ("Цунамі", "Далёка да акіяна", "Варшаўскі шлях", "Хамуціус"), К.Кірэенкі ("Трыпутнік", "Помета"), В.Зуёнка ("Сяліба", "Маўчанне травы", "Лукам'е"), М.Арочкі ("Курганне", "Крэва"), у кнізе Я.Сіпакова "Веча славянскіх балад"), у раманах у вершах Н.Плевіча "Родныя дзеці". Сатырычная паэма Ведзьмака Лысагорскага "Сказ пра Лысую гару" як выяўленне самакрытычнасці і высокай маральнай патрабавальнасці беларускіх творцаў. Сродкі сатыры і гумару, прыём фальклорнай стылізацыі ў паэме. Пошукі драматургіі новых тэм, канфліктаў,

зварот да надзённых праблем сучаснасці і да гісторыі (творы А.Макаёнка, М.Матукоўскага, А.Петрашкевіча). Традыцыйнае і наватарскае ў п'есах 1960 - 80-х гг. Прыход маладых талентаў (А.Дудараў, У.Бутрамееў, А.Папова).

4.3.3. Творчасць пісьменнікаў франтаеога пакалення

Янка Брыль (1917 - 2006). Факты жыцця і творчасці. Эпічная і лірычная плыні ў ранніх творах. Класічныя апавяданні 1950-х гг. ("Маці", "Memento mori", "Галя", "Надпіс на зрубе"). Адметныя рысы Брыля-апавядальніка. Лірычная проза пісьменніка (апавяданні "Як маленькі", "Тройчы пра адзіноту", "Яшчэ раз першы снег", інш.). Зварот да малых жанравых формаў апавядання - замалёўкі, абразка, мініяцюры (кнігі "Жменя сонечных промняў", "Ты жывеш", "Сёння і памяць", "Вячэрняе", інш.). Асоба аўтара ў творах. Вялікія жанравыя формы ў творчасці Я.Брыля. Праца над раманам "Граніца". Тэматыка і праблематыка аповесцей "У Забалоцці днее", "На Быстранцы", "Ніжнія Байдуны". Творчая гісторыя рамана "Птушкі і гнёзды". Жанрава-стылявыя асаблівасці, аўтабіяграфізм твора. Духоўнае сталенне Алеся Руневіча. Паказ трагедыі нямецкага народа. Роздум аўтара над лёсам свайго народа. "Сямейная сага" - аповесць "Муштук і папка". Тэма дзяцінства ў творах Я.Брыля ("Золак, убачаны здалёк", "Гуртавое", "Птушкі і гнёзды", інш.).

Андрэй Макаёнак (1920 - 1982). Жыццёвая біяграфія. Камедыя "Выбачайце, калі ласка!": надзённасць праблематыкі, адметнасць чалавечых характараў, разнастайнасць мастацкіх прыёмаў і сродкаў. Месца твора ў літаратуры 1950-х гг. Жыццё калгаснай вёскі ў п'есах "Каб людзі не журыліся", "Лявоніха на арбіце", "Таблетку пад язык". Змена танальнасці ў творах. Тэматычнае і жанравае наватарства п'ес. Зварот драматурга да трагікамедыі. Выкарыстанне сродкаў тэатральнай умоўнасці, элементаў фантастыкі, падтэксту ("Зацюканы апостал", "Кашмар", "Дыхайце эканомна!.."). Арыгінальнасць аўтарскага вызначэння жанру, назваў частак твора, кампазіцыйнай пабудовы ("Трыбунал", "Верачка", "Пагарэльцы", інш.). Агульначалавечая скіраванасць твораў. Моўна-вобразнае майстэрства драматурга. Спецыфіка сатыры А.Макаёнка - "смах праз слёзы". Сучаснае прачытанне п'ес "Трыбунал", "Зацюканы апостал".

Іван Мележ (1921 - 1976). Біяграфічныя звесткі. "Першая кніга" І.Мележа. К.Чорны пра раннія апавяданні. Тэматыка, мастацкія асаблівасці твораў са зборнікаў "У завіруху", "Гарачы жнівень". Праца над "Мінскім напрамкам". Рэдакцыі твора. Раман І.Мележа ў кантэксте літаратуры свайго часу пра падзеі Вялікай Айчыннай вайны. Вобраз маршала Чарняхоўскага. Выдаткі першага звароту пісьменніка да вялікай эпічнай формы. Праблематыка апавяданняў, аповесцей, п'ес 1950-х гг. Задума "Палескай хронікі" і яе рэалізацыя. Сімволіка назваў частак. Узмацненне трагедыйнага пафасу ў апошніх творах "Хронікі". Сюжэтныя лініі Халімона Глушака, Васіля Дзятла ў накідах да няскончаных раманаў. Паказ трагедыі селяніна-гаспадара. Вобразы кіраўнікоў (Апейка, Башлыкоў, Міканор, Дубадзел). І.Мележ пра два тыпы калектывізацыі. Сучаснае прачытанне вобраза Апейкі. Шматгалоссе народнага жыцця ў раманах "Людзі на балоце", "Подых навалыніцы". Адметнасць чалавечых характараў. Псіхалагічнае майстэрства пісьменніка. Асаблівасці стылю

празаіка. Тэматычнае, праблемнае, жанравае наватарства раманаў. Месца твора ў літаратуры пра калектывізацыю. Кніга І.Мележа "Жыццёвыя клопаты".

Іван Шамякін (1921 - 2004). Жыццёвы і творчы шлях. Першыя спробы п'яра. Праблемнае наватарства рамана "Глыбокая плынь". Прататыпы герояў. Даніна тэорыі бесканфліктнасці ў творах 1950-х гг. (раман "У добры час"). Месца рамана "Крыніцы" ў літаратурным працэсе свайго часу. Вобразы Бародкі і Лемяшэвіча. Маральна-этычныя пошукі герояў пенталогіі "Трывожнае шчасце". Жанрава-стылявая адметнасць аповесцей "Непаўторная вясна", "Агонь і снег", "Мост". Тэматычнае і праблемнае наватарства раманаў "Сэрца на далоні", "Снежныя зімы", "Атланты і карыятыды", "Вазьму твой боль", аповесцей "Гандлярка і паэт", "Шлюбная ноч", "Ахвяры". Жанравыя асаблівасці прозы пісьменніка. Творчасць І.Шамякіна 1980 - 2000-х гг. (аповесці "Драма", "Адна на падмостках", "Сатанінскі тур", "Падзенне", інш., раман "Злая зорка"). Адносіны пісьменніка да постсавецкай рэчаіснасці.

Васіль Быкаў (1924 - 2003). Жыццёвы і творчы шлях. Уклад В.Быкава ў спасціжэнне праўды пра Другую сусветную вайну. Палемічнасць творчасці. Праблемная навізна "Жураўлінага крыку", "Альпійскай балады". Жанравая адметнасць "франтавых" аповесцей пісьменніка. Шматпланаваць паказу вайны, зварот да партызанскай тэматыкі. Адносіны афіцыйнай крытыкі да аповесцей "Мёртвым не баліць" і "Круглянскі мост". Пашырэнне тэматычнага дыяпазону творчасці ў 1980 - 90-я гг. Асэнсаванне падзей нядаўняй гісторыі і сучаснасці ("Знак бяды", "Аблава", "Жоўты пясочак", "На чорных лядах", "Ваўчыная яма", інш.). Трагедыйнасць твораў апошніх дзесяцігоддзяў ("Бедныя людзі", "Сцяна", "Музыка", "Пакахай мяне, салдацік"), іх жанравая шматстайнасць. Сімволіка, алегорыя, прытча, падтэкст у прозе пісьменніка. Асаблівасці стылю. Сутнасць паняцця быкаўская аповесць. Кнігі "Праўдай адзінай", "На крыжы", "Доўгая дарога дадому".

Іван Навуменка (1925 - 2006). Факты біяграфіі. Праблематыка ранніх зборнікаў прозы "Семнацатай вясной", "Хлопцы-равеснікі". Адметнасць асобы героя. Аўтабіяграфічныя моманты ў раманах "Сасна пры дарозе", "Вецер у соснах", "Сорак трэці", "Смутац белых начэй". Праблемна-тэматычнае наватарства першай часткі "партызанскай" трылогіі ("Сасна пры дарозе"). "Ваенныя" творы пісьменніка ў ацэнцы крытыкі. Зварот да маральна-этычных канфліктаў сучаснасці і мінулага (раманы "Летуценнік", "Асеннія мелодыі", аповесці "Развітанне ў Кавальцах", "Апошняя восень" і інш.). Вызначальныя рысы стылю празаіка. І.Навуменка - літаратуразнаўца і крытык.

Алесь Адамовіч (1927 - 1994). Гуманістычная грамадзянская пазіцыя. Сучаснасць ацэнак і вывадаў у літаратуразнаўчых даследаваннях і кнігах крытыкі ("Шлях да майстэрства", "Беларускі раман", "Здалёк і зблізку", "Браму скарбаў сваіх адчыняю...", інш.). Тэма Вялікай Айчыннай вайны ў творчасці пісьменніка ("Вайна пад стрэхамі", "Сыны ідуць у бой", "Хатынская аповесць", "Нямко", інш.). Месца аповесці "Карнікі" сярод твораў пра мінулую вайну. Документальная аснова твора. Імкненне аўтара да аналітызму, філасофскага асэнсавання падзей нядаўняй гісторыі і сучаснага жыцця народа. Аўтабіяграфічная аповесць "Vixi".

Тэматыка, праблематыка, жанрава-стылявая адметнасць твораў Аляксея Кулакоўскага, Сяргея Дзяргая, Аляксея Пысіна, Анатоля Вялюгіна, Алеся Асіпенкі, Аляксея Карпюка.

4.3.4. Творчасць пісьменнікаў філалагічнага пакалення

Уладзімір Караткевіч (1930 - 1984). Неардынарнасць асобы мастака. Узбагачэнне нацыянальнай паэзіі, прозы, драматургіі, публіцыстыкі новымі тэмамі, праблемамі, жанравымі формамі. Засваенне і творчая адаптацыя сусветных мастацкіх набыткаў. У.Караткевіч - фактычны заснавальнік гістарычнага жанру ў беларускай літаратуры. Палемічны характар творчасці. Адметнасць гістарызму. Праблема творчага метаду. Паэтызацыя і рамантызацыя мінулага. Творчая гісторыя раманаў "Нельга забыць", "Каласы пад сярпом тваім", "Хрыстос прызямліўся ў Гародні". Галоўная ідэя аповесцей пра шляхту ("Сівая легенда", "Цыганскі кароль", "Дзікае паляванне караля Стаха", "Ладдзя Роспачы"). Шляхта і народ у творах пісьменніка. Вобраз Каліноўскага ў прозе, драматургіі, паэзіі. Ненадрукаваныя пры жыцці аўтара творы - вершы, аповесці, апавяданні ("Мова", "Маціцовыя слёзы", "У снягах драмае вясна", "Легенда пра беднага д'ябла і адвакатаў сатаны", "Маленькая балерына" і інш.). Традыцыі У.Караткевіча ў сучаснай беларускай літаратуры.

Ніл Гілевіч (нар. у 1931 г.). Шматграннасць творчай асобы. Няпросты ўваход у літаратуру (зборнікі "Песня ў дарогу", "Прадвесне ідзе па зямлі"). Паварот да складанай надзённасці ў лірыцы 1960-х гг. Аўтабіяграфічныя творы "Недзялення", "Сто вузлоў памяці", "Лодачкі". Тэма радзімы, шматаспектнасць яе раскрыцця. Сучаснасць і мінулае народа ў асэнсаванні паэтам. Эстэтычныя погляды пісьменніка. Праблематыка рамана "Родныя дзеці". Кампазіцыя, жанравая адметнасць твора. Мова аўтара і мова герояў. Творчасць 1990 - 2000-х гг. Актыўнасць грамадзянскай пазіцыі. Выкарыстанне сродкаў сатыры ў вершах адраджэнскай тэматыкі ("Дзікун", "На новым вітку", "У лад са старой прымаўкай" і т.д.). Драматычны пафас многіх твораў апошніх гадоў. Перакладчыцкая, навукова-літаратуразнаўчая дзейнасць Н.Гілевіча.

Іван Пташнікаў (нар. у 1932 г.). Тэма абпаленага вайной дзяцінства і яе эвалюцыя ў "малой" прозе ("Алёшка", "Бежанка", "Эфка", "Францужанкі"). Знітаванасць чалавека і прыроднага свету як адметная рыса твораў празаіка. Зварот да экалагічнай праблематыкі (апавяданні "Алені", "Арчыбал", "Львы", "Пагоня", раман "Алімпіяда"). Паказ лесу народа, жыцця беларускай вёскі ў "ваенных" творах ("Тартак", "Найдорф"). Мастацкае даследаванне народнага жыцця, драматычных і няпростых аспектаў мірнага часу ў раманых "Мсціжы", "Алімпіяда". Паэтызацыя вясковага працаўніка, яго духоўнасці, маральнасці, мужнасці, адданасці роднай зямлі (манументальныя раманыя вобразы прадстаўнікоў старэйшага пакалення Вялічкі, Алімпіяды).

Вячаслаў Адамчык (1933 - 2001). Рэаліі жыцця Заходняй Беларусі ў ранніх творах (зборнік "Свой чалавек"). Зварот да складаных жыццёвых сітуацый і неадназначных чалавечых характараў (апавяданні "Дзікі голуб", "Кароль Нябожа", "Там, на хутары" і інш.). Даследаванне народнага жыцця на крутых гістарычных зломах (раманы "Чужая бацькаўшчына", "Год нулявы", "І скажа той, хто народзіцца", "Голас крыві брата твайго"). Ідэя "чужой бацькаўшчыны"

ў тэтралогіі. Трагічныя лёсы змагароў за Беларускі Шлях. Аповесці "Падарожжа на Буцафале", "Чорны цмок, або Яблык спакусы", апавяданні 1990-х - пачатку 2000-х гг. як працяг роздуму В.Адамчыка над гістарычнай драмай беларусаў. Дзённікі пісьменніка.

Іван Чыгрынаў (1934 - 1996). Тэма Вялікай Айчыннай вайны ў ранніх творах (апавяданні "Праз гады", "Бульба", "Маці" і інш.). Новыя аспекты адлюстравання ваеннага мінулага ў раманах "Плач перапёлкі", "Апраўданне крыві", "Свае і чужынцы", "Вяртанне да віны". Эвалюцыя вобразаў цэнтральных герояў пенталогіі Дзяніса Зазыбы і Радзівона Чубара. Ідэйна-мастацкая адметнасць заключнай часткі цыкла - рамана "Не ўсе мы згінем". Сучаснасць і далёкая гісторыя краіны ў п'есах І.Чыгрынава "Чалавек з мядзведжым тварам", "Звон - не малітва", "Следчая справа Вашчылы" і інш.

Рыгор Барадулін (нар. у 1935 г.). Тэматычнае наватарства, свежасць паэтычнага светаўспрымання ў зборніку "Маладзёк над стэпам". Зварот да тэмы абпаленага вайной дзяцінства. Сувязь лірычнага героя са светам вёскі, малой радзімай, "матчынай хатай" (зборнікі "Рунець, красаваць, налівацца", "Нагбом", "Неруш", інш.). Скрызныя матывы і вобразы ў паэзіі Р.Барадуліна. Узмацненне публіцыстычнага пачатку, актыўная грамадзянская пазіцыя паэта ва ўмовах грамадскага абнаўлення (зборнікі "Самота паломніцтва", "Міласэрнасць плахі", "Евангелле ад Мамы"). Творчасць апошніх гадоў. Ліра-эпас Р.Барадуліна. Паэтычнае майстэрства пісьменніка. Рытміка-інтанацыйная разнастайнасць твораў, насычанасць мастацкімі тропамі. Актыўнае выкарыстанне дыялектызмаў і аўтарскіх неалагізмаў. Р.Барадулін - перакладчык "Слова пра паход Ігара".

Васіль Зуёнак (нар. у 1935 г.). Сінтэз лірызму і эпічнасці ў творах пісьменніка. Біяграфічная і жыццёвая канкрэтызаванасць "вясковых" вершаў ("Жаўранкі", "Успамін", "Крыніца", інш.). Адлюстраванне нацыянальнага жыцця мяжы стагоддзяў у творах грамадзянскай лірыкі (зборнікі "Лета трывожных дажджоў", "Чорная лесвіца", "Пісьмы з гэтага свету"). Паэтычная пенталогія "Пяцірэчча": гісторыя стварэння, скрызныя матывы і вобразы. Праблемна-тэматычны змест, асаблівасці кампазіцыі, вобразы галоўных персанажаў у частках пенталогіі - паэмах "Лукам'е", "Сяліба", "Прыцягненне", "Маўчанне травы", "Падарожжа вакол двара".

Янка Сіпакоў (нар. у 1936 г.). Адметнасць голасу Сіпакова-лірыка. Мастацкае ўзнаўленне славянскай гісторыі ў кнізе "Веча славянскіх балад". Я.Сіпакоў - прадстаўнік эмацыянальна-лірычнай плыні ў нацыянальнай прозе. Аповесці "Крыло цішыні", "Усе мы з хат" як псіхалагічна заглыбленае адлюстраванне жыцця беларускай вёскі ў пасляваенныя дзесяцігоддзі. Кампазіцыйная адметнасць аповесцей. Драматычныя праблемы нядаўняга мінулага і сучаснасці ў аповесці "Кулак", паэмах "Одзіум", "Ахвярны двор". Наватарства формы твораў.

Міхась Стральцоў (1937 - 1987). Жанрава-стылявыя асаблівасці прозы. Увядзенне ў нацыянальную літаратуру новага героя - інтэлігента-гараджаніна ў першым пакаленні. Горад і веска ў творах пісьменніка (апавяданні "Блакiтны вецер", "На вакзале чакае аўтобус", "Сена на асфальце"). "Смаленне вепрука" ў

сістэме прэзаічных твораў М.Стральцова. Аповесць "Адзін лапаць, адзін чунь": арыгінальнасць кампазіцыі, філасофская скіраванасць. Вобразы дзеда Міхалкі і Іванкі. Працяг традыцый М.Гарэцкага. М.Стральцоў - паэт, эсэіст, крытык.

Творчыя набыткі пісьменнікаў філалагічнага пакалення Віктара Кармазава, Анатоля Кудраўца, Барыса Сачанкі, Міколы Кусянкова, Анатоля Вярцінскага, Генадзя Бураўкіна, Алега Лойкі, Міколы Арочкі, інш.

5. СУЧАСНЫ ЛІТАРАТУРНЫ ПРАЦЭС

5.1. Сацыякультурная сітуацыя другой паловы 1980-х - пачатку 1990-х гг. Зрухі ў грамадска-палітычным жыцці краіны. Пераасэнсаванне падзей савецкай гісторыі. Вяртанне імёнаў і твораў, зварот літаратуры да так званых белых плямаў нядаўняга мінулага. Новае прачытанне творчай спадчыны Я.Купалы, Я.Коласа, М.Гарэцкага, М.Зарэцкага, К.Чорнага, Я.Пушчы, інш. Пытанне пра перыядызацыю літаратурнага працэсу ХХ ст. Выхад маладой літаратуры за межы нацыянальнай традыцыі, падключэнне да эстэтычных сістэм еўрапейскага і сусветнага мастацтва. Нігілізм маладых пісьменнікаў і крытыкаў у ацэнках мастацкай спадчыны прадстаўнікоў старэйшага пакалення. Дзейнасць, праграмныя ўстаноўкі літаратурнага аб'яднання "Ту гэішыя".

Паварот у паэзіі да публіцыстычнай адкрытасці, набліжанасць да "пярэдняга краю" (М.Арочка) праблем сучаснага жыцця. Шырокая прысутнасць адраджэнскай тэматыкі. Зварот да постацей знакамітых продкаў, да матываў і вобразаў з твораў пачатку стагоддзя (вершы і паэмы П.Панчанкі, М.Танка, Н.Гілевіча, Г.Бураўкіна, А.Вярцінскага, М.Арочкі, А.Лойкі, В.Жуковіча, В.Шніпа і інш.). Драматызм светаадчування лірычнага героя як рэакцыя на крызісныя з'явы ў развіцці чалавечай цывілізацыі, на рэаліі беларускай рэчаіснасці. Пытанне адказнасці чалавека за ўласную дзейнасць (творы В.Зуёнкі, Р.Барадзіна, Н.Плевіча, А.Разанава, У.Някляева, Л.Галубовіча). Асэнсаванне народжаных часам экалагічных праблем (вершы і паэмы М.Танка, Я.Сіпакова, Я.Янішчыц, М.Мятліцкага, А.Зэкава, інш.). Мастацкае ўзнаўленне і спасціжэнне наступстваў аварыі на ЧАЭС (зборнікі "Зорка Палын", "Прайсці праз зону"). Вобраз духоўнага Чарнобыля ў творах С.Законнікава, А.Грачанікава, У.Верамейчыка, М.Башлакова, інш. Тэма сталінскіх рэпрэсій у паэзіі М.Танка, С.Грахоўскага, С.Законнікава, І.Багдановіч, С.Сокалава-Воюша і інш. Прысутнасць так званых вечных тэм (любаві да радзімы, кахання, філасофскага спасціжэння жыцця). Духоўны свет жанчыны-сучасніцы ў лірыцы Я.Янішчыц, Р.Баравіковай, Г.Каржанеўскай, Г.Булыка, В.Аксак, З.Падліпскай, інш.

Асэнсаванне нацыянальнай прозай трагічных для лесу беларускага народа падзей ХХ ст. (калектывізацыя, сталінскія рэпрэсіі, Вялікая Айчынная вайна, Чарнобыльская аварыя) - раманы, аповесці, апавяданні В.Быкава, А.Адамовіча, В.Адамчыка, І.Чыгрынава, В.Кармазава, В.Казько, Я.Сіпакова, Ю.Станкевіча, А.Жука, Г.Далідовіча, А.Федарэнкі. Публікацыя напісаных раней, з'яўленне новых твораў "гулагаўскай" тэматыкі (аповесці, апавяданні, споведзі Ф.Аляхновіча, Б.Мікуліча, У.Караткевіча, А.Бачылы, Л.Геніюш, інш.). Тэма рэпрэсій і чалавечай мужнасці, духоўнай няскоранасці ў дакументальна-

мастацкай трылогіі С.Грахоўскага "Зона маўчання", "З воўчым білетам", "Такія сінія снягі". Актуалізацыя ва ўсіх родах літаратуры гістарычнай праблематыкі. Працяг і абнаўленне традыцый У.Караткевіча празаікамі У.Арловым, К.Тарасавым, Л.Дайнекам, В.Іпатавай, В.Чаропкам, В.Коўтун.

Праблемы развіцця сучаснай нацыянальнай драматургіі. Месца беларускай п'есы ў рэпертуары тэатраў. Надзённыя канфлікты жыцця, спецыфіка іх вырашэння ў п'есах М.Матукоўскага ("Мудрамер", "Бездань", "Калізей"), Г.Марчука ("Блудны сын і Варвара", "Люцікі-кветачкі"), інш. Зварот да нядаўняй і далёкай гісторыі (творы А.Петрашкевіча, У.Бутрамеева, А.Дударова). Набыткі і страты драматургаў новай генерацыі: А.Ждана, М.Арахоўскага, А.Курэйчыка, С.Кавалёва, І.Сідарука, П.Васючэнкі і інш. Попгук новых жанравых формаў, мастацкіх сродкаў увасаблення рэчаіснасці (на прыкладзе твораў М.Матукоўскага, М.Арахоўскага, А.Курэйчыка).

5. 2. Творчыя індывідуальнасці пісьменнікаў-сямідзесятнікаў

Віктар Казько (нар. у 1940 г.). Новыя аспекты ў асэнсаванні тэмы *дзеці і вайна* ў апавесцях 1970-х гг. Чалавек і прырода, страчанае іх адзінства як асноўная праблема раманаў "Неруш", "Хроніка дзетдомаўскага саду", "Бунт незапатрабаванага праху", апавесці "Выратуй і памілуй нас, чорны бусел". Адметнасць стылю празаіка. Зварот да фальклорна-міфалагічных вытокаў, умоўнасці, да вобразаў-сімвалаў, прытчы, іроніі, публіцыстычных сродкаў выразнасці. Пісьменнік пра стан сучаснага грамадства, лес народа, яго будучыню ў творах "Но Пасаран", "Да сустрэчы...", "Прахожы" і інш.

Юры Станкевіч (нар. у 1945 г.). Сінтэз розных мастацкіх метадаў у творчасці пісьменніка (рэалізм, мадэрнізм, постмадэрнізм). Містычныя матывы ў творах ("Армагедон 1985", "Бесапатам", "Прузі"). Роздум пісьменніка (у святле грамадска-палітычных падзей мяжы стагоддзяў) над асаблівасцямі нацыянальнага характару і менталітэту беларусаў ("Любіць ноч - права пацукоў", "Збіральнік страху", "Псеўда", "Зямля запаветная"). Моўна-стылявая, кампазіцыйная адметнасць рамана "Любіць ноч - права пацукоў".

Алесь Разанаў (нар. у 1947 г.). Рысы наватарства ў першых зборніках "Адраджэнне" і "Назаўжды". Абнаўленне літаратурнай формы, пошукі новай змястоўнасці, стварэнне адметнай канцэпцыі свету і чалавека ў кнігах "Каардынаты быцця", "Шлях-360". Творы 1970 - 80-х гг. у ацэнцы крытыкі. Паэтычнае "рэфарматарства" А.Разанава апошніх дзесяцігоддзяў (зборнікі "Рэчаіснасць", "Гліна Камень Жалеза", "Кніга ўзнаўленняў", "Лясная дарога", "Дождж: возера ў акупунктуры", інш.). Асэнсаванне жыццёвых лёсаў дзеячаў нацыянальнай культуры ("Паэма вяхі", "Паэма пераадолення", "Паэма шляху"). Зварот А.Разанава да постацей беларускай гісторыі. Пераклады на сучасную мову твораў Кірыла Тураўскага, Францыска Скарыны, Сымона Буднага, Васіля Цяпінскага, Мялеція Сматрыцкага, Іпацыя Пацея.

Алесь Жук (нар. у 1947 г.). Праблемна-тэматычнае багацце "малой" прозы пісьменніка. Працяг і развіццё традыцый нацыянальнага эпасу. Паэтызацыя народнай духоўнасці і маралі, увага да ўнутранага свету герояў, захопленасць прыгажосцю роднай зямлі, матчынай мовы. А.Жук пра лес беларускай вёскі, адчужэнне селяніна ад зямлі, страту адчування гаспадара ў апавесцях

"Халодная птушка", "Паляванне на Апошняга Жураўля", "Праклятая любоў". Вобразы Анэты, Сцяпана Дзямідчыка, Яна Куляша.

Васіль Гігевіч (нар. у 1947 г.). Зварот пісьменніка да тэмы горада, да вобраза інтэлігента-гараджаніна ў першым пакаленні. Моўна-стылявыя асаблівасці твораў. Роздум над праблемамі урбанізацыі грамадства, узаемаадносінамі горада і вёскі, будучыняй чалавечай цывілізацыі ў раманах "Доказ ад процілеглага", "Мелодыі забытых песень". Жанр фантастыкі ў творчасці В.Пгевіча ("Карабель", "Кентаўры").

Яўгенія Янішчыц (1948 - 1988). Адметнасць паэтычнага голасу. Пафас ранніх кніг "Снежныя грамніцы", "Ясельда", "На беразе пляча". Драматызацыя светаадчування лірычнай гераіні апошняга зборніка "Каліна зімы". Жанравы і тэматычны дыяпазон творчасці. Вобраз беларускай жанчыны, вобраз роднай маці ў паэмах і вершах. Паэтызацыя палескага краю, малой радзімы і трывожны роздум над праблемамі народнага жыцця, над лёсам планеты ("Зорная паэма", "Ягядны хутар", "Зажураны ліст да школьнага настаўніка", інш.). Інтымная лірыка Я.Янішчыц.

Аляксей Дудараў (нар. у 1950 г.). Своеасаблівасць чалавечых характараў у апавяданнях (зборнік "Святая птушка"). П'есы ваеннай тэматыкі ("Выбар", "Апошні ўзлёт", "Радавыя"): сутнасць канфліктаў, праблема выбару, жанравая спецыфіка. Даследаванне маральна-этычных аспектаў жыцця сучаснага грамадства ("Парог", "Вечар", "Злом", "Адцуранне", "Кім", інш.). Зварот да традыцый нацыянальнай і сусветнай драматургіі ў п'есах гістарычнай тэматыкі. Аўтарская інтэрпрэтацыя рэальных гістарычных падзей і асоб у драмах "Князь Вітаўт", "Палачанка", "Чорная панна Нясвіжа", "Усяслаў Чарадзеі". Наватарства зместу і формы п'есы "Крыж". Драматургічнае майстэрства пісьменніка.

5.3. Тэндэнцыі літаратурнага развіцця другой паловы 1990-х - пачатку 2000-х гг. Крызісныя з'явы ў мастацтве мяжы стагоддзяў. Класічная і масавая літаратура. Спад цікавасці да прыгожага пісьменства. Суіснаванне ў адной мастацкай прасторы пісьменнікаў розных светапоглядных і творчых арыентацый. Пытанне пра новы ўзровень і новыя формы ўзнаўлення рэчаіснасці. "Стомленасць" рэалістычна-апісальнага напрамку ў беларускай прозе. Літаратурныя "традыцыяналісты" і "наватары". Пострэалізм, мадэрнізм, постмадэрнізм на беларускай глебе, іх асаблівасці (творы А.Разанава, А.Глобуса, У.Рубанава, Л.Рублеўскай, А.Наварыча, У.Бутрамеева, М.Арахоўскага, членаў аб'яднанняў "Бум-бам-літ", ТВЛ і інш.). Прысутнасць у літаратурным працэсе шэрагу пісьменніцкіх суполак, таварыстваў. Заснаванне так званых незалежных перыядычных выданняў ("ARCHE", "Калосьсе", "Дзеяслоў", "Фрагменты", інш.). Роспуск утворанага ў 1934 г. Саюза пісьменнікаў Беларусі і арганізацыя ўстановы "Саюз пісьменнікаў Беларусі".

Змена літаратурных прыярытэтаў. Пашырэнне і абнаўленне праблемна-тэматычных абсягаў творчасці. Традыцыйныя і новыя "героі" ў жыцці і літаратуры. Скіраванасць пісьменнікаў на пошук новых формаў і сродкаў мастацкай выразнасці, на творчы эксперымент. Трансфармацыя традыцыйных (санет, балада, ода, элегія, апавяданне) і асваенне нетрадыцыйных для

нацыянальнай літаратуры (паліндром, лімэрык, танка, хоку, фэнтэзі) жанраў. "Аўтарскія" жанравыя формы ў сучаснай літаратуры (ясачкі Р.Барадуліна, зномы А.Разанава, рысасловы Л.Сільновай, зацемкі з левай кішэні Л.Галубовіча). Спроба стварэння рымейкавай драматургі (творы С.Кавалёва "Трышчан ды Іжота", "Стомлены д'ябал", "Тарас на Парнасе", У.Бутрамеева "Новыя прыгоды Несцеркі"). Абумоўленыя змененай грамадска-палітычнай і мастацкай сітуацыяй зрухі ў творчасці прадстаўнікоў старэйшых літаратурных пакаленняў І.Шамякіна, В.Быкава, Я.Брыля, В.Адамчыка, І.Пташнікава, В.Казько, Г.Бураўкіна, Р.Барадуліна, Н.Гілевіча, М.Матукоўскага, А.Петрашкевіча. Узмацненне аналітычна-філасофскага пачатку ў творах гэтых і іншых аўтараў (С.Законнікава, А.Жука, У.Арлова, А.Дударова, А.Сыса, У.Сцяпана, А.Асташонка). Творчасць пісьменнікаў "новай хвалі" (В.Жыбуля, А.Хадановіча, З.Вішнёва, С.Мінскевіча і інш.).

5.4. Творчасць прадстаўнікоў пакалення "тутэйшых"

Уладзімір Бутрамееў (нар. у 1953 г.). Новыя аспекты ў раскрыцці тэмы калектывізацыі, вобраза селяніна-працаўніка (драма "Страсці па Аўдзею"). П'еса "Новыя прыгоды Несцеркі" ў кантэксце беларускай рымейкавай літаратуры. Наследаванне, запазычванні і аўтарская трансфармацыя вядомых фальклорных вобразаў, матываў, сітуацый. Рысы паэтыкі постмадэрнізму ў празаічным творы "Карона Вялікага княства. Дысертацыя ў поўным сэнсе гэтага слова на тэму: хто ж такія беларусы, адкуль яны ўзяліся і што яны робяць у сусветнай гісторыі".

Алесь Пісьмянкоў (1957 - 2004). Мастакоўскае ўвасабленне вобраза малой радзімы ў зборніках "Белы камень", "Чытаю зоры", "Планіда". Напружаны лірычны роздум над праблемамі сучаснасці. Зварот да гістарычнага мінулага ("Трызненне паўстанца", "Дума Вітаўта", "Якаў Палачаіін"). Выхад на філасофскую тэматыку ў апошніх кнігах (вершы "Недарэчнае, спрэчыае...", "Просьба", "Крок за крокам...", інш.). Тэмы, матывы, ключавыя вобразы пасмяротнага зборніка "Думаю вершы".

Леанід Дранько-Майсюк (нар. у 1957 г.). Вясковыя і іарадскія рэаліі жыцця ў зборніках "Вандроўнік", "Над пляцам", "Тут". Спалучанасць у творах інтэлектуальна-медытатыўнай заглыбленасці з канкрэша-пачуццёвай вобразнасцю. Грунтоўнае веданне традыцый сусветнага мастацтва. Вобраз героя-вандроўніка ў зборніку "Акропаль". Свядомае сцвярджанне ідэі "мастацтва для мастацтва", арыентацыя на красу, прыгажосць свету і чалавека, чалавечых узаемаадносін. Глыбокі псіхалагізм інтымнай лірыкі. Цыкл вершаў "Маёй цудоўнай А."

Анатоль Сыс (1959 - 2005). Скіраванасць маладога паэта ў глыб нацыянальнай культуры і гісторыі. Культурныя рэмінісцэнцыі ў йершых кнігах "Агмень" і "Пан Лес" ("Маналог Каруся Каганца", "Маіалог Ананаса Філіповіча", "Маналог Уладзіміра Жылкі", інш.). Зварот да фальсюрна-міфалагічных вытокаў ("Неапаленая купіна", "Змяіны цар", "Пан Лес", і інш.). Скандэнсаванасць паэтычнай думкі, філасофская змястоўнасць твораў зборніка "Сыс". Лёс Беларусі, яе сучаснасць, мінулае, будучыня як стрыжнявая тэма

творчасці ("Маналог "Тутэйшага", "Беларускія Ікары", "Мы - чарада самотных птахаў..."). Фарматворчасць паэта.

Алесь Наварыч (нар. у 1960 г.). Спалучэнне традыцыйнасці са смелым наватарствам у зборніках прозы "Рабкова ноч" і "Ноч пацалункаў незалежнасці". Моўныя асаблівасці твораў. Паэтызацыя і міфалагізацыя вобраза роднага Палесся ў апавяданнях і аповесцях. Зварот да філасофскай праблематыкі (апавесці "Забівец", "Цкаванне вялікага зверга"). Літаратурныя і гістарычныя рэмінісцэнцыі ў раманах "Літоўскі воўк". Раскрыццё ідэйнага зместу паўстання 1863 - 1864 гг. праз інтымна-прыгодніцкую канву падзей. Плённае выкарыстанне прыёмаў паэтыкі постмадэрнісцкага пісьма.

Андрэй Федарэнка (нар. у 1964 г.). Тэматычная шматстайнасць творчасці. Зварот да надзённых праблем сучаснасці і мінулага (апавесці і апавяданні "Веска", "Бляха", "Нічыя", "Шчарбаты талер" і інш.). Традыцыйнае (увага да асобы чалавека, грамадзянская праблематыка, псіхалагічная заглябленасць) і наватарскае (увядзенне ўмоўных і фантастычных сітуацый, вооразаў, шырокае выкарыстанне літаратурных рэмінісцэнцый і алюзій) у творах "Рэвізія", "Сіняя кветка", "Смута, альбо 12 фантазій на адну тэму", інш.).

ЛІТАРАТУРА

Асноўная

Баршчэўскі Л., Васючэнка П., Тычына М. Беларуская літаратура і свет: ад эпохі рамантызму да нашых дзён. - Мінск, 2006.

Беларуская літаратура ў кантэксце славянскіх літаратур XIX - XX стст. - Мінск, 2006.

Беларуская энцыклапедыя: У 18 т. - Мінск, 1996 - 2004.

Беларускія пісьменнікі: Біябібліяграфічны слоўнік: У 6 т. - Мінск, 1992 - 1995.

Беларускія пісьменнікі і літаратурны працэс 20 - 30-х гадоў. - Мінск, 1985.

Бельскі А. Беларуская літаратура XX стагоддзя: Псторыя і сучаснасць. - Мінск, 2005.

Бразгуноў А. Перакладная белетрыстыка Беларусі XV - XVII стагоддзяў. - Мінск, 2007.

Булахов М. «Слово о полку Игореве» в литературе, искусстве, науке: Краткий энциклоп. словарь. - Минск, 1989.

Гарэцкі М. Псторыя беларускае літаратуры. - Мінск, 1992.

Псторыя беларускай літаратуры XI - XIX стагоддзяў: У 2 т. - Мінск, 2006 - 2007.

Псторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя: У 4 т. - Мінск, 1999 - 2003.

Псторыя беларускай літаратуры: XIX - пачатак XX ст. / Пад агул. рэд. М.А. Лазарука, А.А. Семяновіча. - 2-е выд., дапрац. - Мінск, 1998.

Псторыя беларускай літаратуры: XX ст. (20 - 50-я гады) / Пад агул. рэд. М.А. Лазарука, А.А. Семяновіча. - 2-е выд., дапрац. - Мінск, 2000.

Псторыя беларускай літаратуры: Старажытны перыяд / Пад агул. рэд. М.А. Лазарука, А.А. Семяновіча. - 2-е выд., дапрац. - Мінск, 1996.

Еўрапейскі рамантызм і беларуская літаратура XIX - XX стст. - Мінск, 2008.

Запрудскі І. Нарысы гісторыі беларускай літаратуры XIX ст. - Мінск, 2003.

Кавалёў С. Псторыя беларускай літаратуры: другая палова XVI ст. - Мінск, 2005.

Кавалёў С. Літаратура Беларусі позняга Рэнэсансу: Жанры, творы, асобы. - Мінск, 2005.

Кісялёў Г. Жылі-былі класікі: хто напісаў паэмы "Энеіда навыварат" і "Тарас на Парнасе". - Мінск, 2005.

Літаратура пераходнага перыяду: Тэарэтычныя асновы псторыка-літаратурнага працэсу. - Мінск, 2007.

Лойка А. Псторыя беларускай літаратуры: Дакастрычніцкі перыяд: У 2 ч. - 2-е выд., дапрац. і дап. - Мінск, 1989.

Лойка А. Старабеларуская літаратура. - Мінск, 2001.

Мальдзіс А. На скрыжаванні славянскіх традыцый: Літаратура Беларусі пераходнага перыяду (другая палавіна XVII - XVIII ст.). - Мінск, 1980.

Мархель У. Прадвесце: Беларуска-польскае літаратурнае ўзаемадзеянне ў першай палавіне XIX ст. - Мінск, 1991.

Мішчанчук М., Шпакоўскі І. Беларуская літаратура XX ст.: Вучэб. дапам. - Мінск, 2001.

Мушынская Т. Беларуская літаратура 20 - 40-х гадоў XX стагоддзя. - Мінск, 2001.

Нарысы па гісторыі беларуска-рускіх літаратурных сувязей: У 4 кн. - Мінск, 1993-1995.

Пачынальнікі: 3 гісторыка-літаратурных матэрыялаў XIX ст. / Уклад. Г.Кісялёў. - 2-е выд. - Мінск, 2003.

Саверчанка І. Aurea mediocritas. Кніжна-пісьмовая культура Беларусі: Адраджэнне і ранняе Барока. - Мінск, 1998.

Саверчанка І. Старажытная паэзія Беларусі: XVI - першая палова XVII ст. - Мінск, 1992.

Сучасная літаратура: каардынаты ідэйна-эстэтычнага пошуку. - Мінск, 2008.

Францыск Скарына і яго час: Энцыкл. давед. - Мінск, 1988.

Хаўстовіч М. Псторыя беларускай літаратуры 30 - 40-х гг. XIX ст. - Мінск, 2001.

Штэйнер І. Шматмоўная літаратура Беларусі XIX ст. - Мінск, 2002.

Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі: У 5 т. - Мінск, 1984 - 1987.

Янка Купала: Энцыкл. давед. - Мінск, 1986.

Янушкевіч Я. Беларускі Дуд ар: Прабл. славянскіх традыцый і ўплываў у творчасці В.Дуніна-Марцінкевіча. - Мінск, 1991.

Яскевіч А. Становление белорусской художественной традиции. - Минск, 1987.

Дадатковая

Абнавіцца духам: Старонкі сучас. літ. крытыкі. - Мінск, 1993.

Адамовіч А. "Браму скарбаў сваіх адчыняю..." - Мінск, 1980.

Адамовіч А. Здалёк і зблізку: (Беларуская проза на літаратурнай планеце). - Мінск, 1976.

Адамовіч А. Ничего важнее: Современные проблемы военной прозы. - 2-е изд. - Минск, 1987.

Арочка М. Беларуская савецкая паэма. - Мінск, 1979.

Арочка М. Максім Танк: Жыццё ў паэзіі. - Мінск, 1984.

Арочка М., Дзюбайла П., Лаўпгук С. На парозе 90-х: Літаратурны агляд. - Мінск, 1993.

Афанасьёў І. Чарнобыльскае светаадчуванне ў сучаснай беларускай літаратуры. - Мінск, 2001.

Багдановіч І. Авангард і традыцыя: Беларуская паэзія на хвалі нацыянальнага адраджэння. - Мінск, 2001.

Багдановіч І. Янка Купала і рамантызм. - Мінск, 1989.

Бельскі А. Галасы і вобразы: літ.- крыт. артыкулы. - Мінск, 2008.

Бельскі А. Сучасная беларуская літаратура: Станаўленне і развіццё творчых індывідуальнасцяў (80 - 90-я гг.). - Мінск, 1997.

Бечык В. Шлях да акіяна: Кн. пра паэзію А.Куляшова. - Мінск, 1981.

Бугаёў Д. Праўда і мужнасць таленту: Выбр. - Мінск, 1995.

Бугаёў Д. Служэнне Беларусі: Прабл. арт., літ. партр., эсэ, успаміны. - Мінск, 2003.

- Бугаёў Д. Спавадальнае слова: Літ. крытыка, успаміны. - Мінск, 2001.
- Бугаёў Д. Уладзімір Дубоўка: Кн. пра паэта. - Мінск, 2005.
- Васючэнка П. Беларуская літаратура XX стагоддзя і сімвалізм. - Мінск, 2004.
- Васючэнка П. Драматургічная спадчына Янкі Купалы: Вопыт сучаснага прачытання. - Мінск, 1994.
- Верабей А. Уладзімір Караткевіч: Жыццё і творчасць. - 2-е выд., дапрац. і выпраўл. - Мінск, 2005.
- Гарадніцкі Я. Мастацкі свет беларускай літаратуры XX стагоддзя. - Мінск, 2005.
- Гаранін С Шляхамі даўніх вандраванняў: Гістарычна-тэарэтычны нарыс беларускай паломніцкай літаратуры XII - XVI стст. - Мінск, 1999.
- Гніламёдаў У. Ад даўніны да сучаснасці: Нарыс пра беларускую паэзію. - Мінск, 2001.
- Гніламёдаў У. Янка Купала: Жыццё і творчасць. - Мінск, 2002.
- Грамадчанка Т. Сучасны беларускі раман: Дынаміка жанру. - Мінск, 2006.
- Дасаева Т. Пошукі героя: 3 вопыту беларускай прозы 20-х гадоў. - Мінск, 1993.
- Дзюбайла П. Беларускі раман: Гады 70-я. - Мінск, 1982.
- Дзюбайла П. У пошуках духоўных каштоўнасцей: Беларуская проза сёння. - Мінск, 1987.
- Дорошкевич В. Новолатинская поэзия Белоруссии и Литвы: первая половина XVI ст. - Минск, 1979.
- Жураўлёў В. У пошуку духоўных ідэалаў: На матэрыяле беларускай літаратуры XIX - пач. XX ст. - Мінск, 2000.
- Жураўлёў В. Якуб Колас і паэтыка беларускага рамана. - 2-е выд., выпр. і дап. - Мінск, 2004.
- Каваленка В. Вытокі. Уплывы. Паскоранасць. - Мінск, 1975.
- Коваленко В. Общность судеб и сердец: Бел. проза о Великой Отечественной войне в контексте русской и др. литератур. - Минск, 1985.
- Калеснік У. Тварэнне легенды: Літ. партрэты і нарысы. - Мінск, 1987.
- Калеснік У. Усё чалавечае: Літ. партр., арт., нарысы. - Мінск, 1993.
- Калеснік У. Янка Брыль: Нарыс жыцця і творчасці. - Мінск, 1990.
- Кісліцына Г. Алесь Разанаў: Праблема мастацкай свядомасці. - Мінск, 1997.
- Кісліцына Г. Новая літаратурная сітуацыя: змена культурнай парадыгмы. - Мінск, 2006.
- Кісялёў Г. Ад Чачота да Багушэвіча. - 2-е выд. - Мінск, 2003.
- Конан У. Святло паэзіі і цені жыцця: Лірыка М. Багдановіча. - Мінск, 1991.
- Корань Л. Цукровы пеўнік: Літ.-крытыч. артыкулы. - Мінск, 1996.
- Лаўшук С. Кандрат Крапіва і беларуская драматургія. - 2-е выд. - Мінск, 2002.
- Лаўшук С Станаўленне беларускай савецкай драматургіі (20-я - пач. 30-х гг.). - Мінск, 1984.
- Лявонава Е. Агульнае і адметнае: Творы беларускіх пісьменнікаў XX стагоддзя ў кантэксце сусветнай літаратуры. - Мінск, 2003.

Макарэвіч А. Праблема жанравых мадыфікацый у беларускай прозе XIX - пач. XX стагоддзя. - Магілёў, 1999.

Максімовіч В. Беларуская літаратура першай трэці XX стагоддзя: Вучэб. дапам. - Мінск, 2006.

Мальдзіс А. Жыцце і ўзнясенне Уладзіміра Караткевіча: Партр. пісьменніка і чалавека. - Мінск, 1990.

Мархель У. Творчасць Уладзіслава Сыракомлі. - 2-е выд., дапоўн. і перапрац. - Мінск, 2005.

Мельнікава З. "На горне душы...": Творчасць З.Бядулі і бел. літ. першай трэці XX ст. - Брэст, 2001.

Мельнікаў А. Кірыл, епіскап Тураўскі: Жыццё. Спадчына. Светапогляд. - 2-е выд. - Мінск, 2000.

Мікуліч М. Максім Танк і сучасная беларуская лірыка. - Мінск, 1994.

Мішчанчук М. Ёсць у паэта свой аблог цалінны: Жанрава-стылявая разнастайнасць сучаснай беларускай лірыкі. - Мінск, 1992.

Мішчанчук М. Літаратура XX стагоддзя: Спроба пераасэнсавання. - Мінск, 1996.

Мушынскі М. І нічога, апроч праўды: Якой быць "Гісторыі беларускай літаратуры". - Мінск, 1990.

Мушынскі М. Нескароны талент: Праўдзівая гісторыя жыцця і творчасці Міхася Зарэцкага. - Мінск, 2005.

Навуменка І. Змітрок Бядуля. - 2-е выд. - Мінск, 2004.

Навуменка І. Якуб Колас: Нарыс жыцця і творчасці. - 2-е выд., са змяненнямі. - Мінск, 2003.

Орочко Н. Поэзия и война. - Минск, 1987.

Помнікі мемуарнай літаратуры Беларусі XVII ст. / Уклад., камент. А.Коршунава. - Мінск, 1983.

Сабалеўскі А. Кандрат Крапіва: Постаць і творы. - 2-е выд., дапрац. і дап. - Мінск, 2003.

Саверчанка І. Сымон Будны - гуманіст і рэфарматар. - Мінск, 1993.

Тарасюк Л. Мастацкія кірункі і плыні ў беларускай паэзіі XIX - пачатку XX ст. - Мінск, 1999.

Тычына М. Народ и война: Нац. характер как объект изображения: Опыт ист.-типол. анализа бел. воен. прозы. - Минск, 1985.

Тычко Г. Творчасць Янкі Купалы і традыцыі духоўнай рэгіянальнасці ў польскай літаратуры XIX - пачатку XX стагоддзяў. - Мінск, 2001.

Тычына М. Карані і крона: Фальклор і літаратура. - 2-е выд. - Мінск, 2002.

Чабан Т. Крылы рамантыкі: Рамантычныя тэндэнцыі ў сучаснай беларускай паэзіі. - Мінск, 1982.

Чыгрын І. Крокі: Проза "Узвышша". - Мінск, 1989.

Чыгрын І. Проза "Маладняка": Дарогамі сцвярджэння - Мінск, 1985.

Шамякіна Т. Беларуская класічная літаратура і міфалогія. - Мінск, 2001.

Шынкарэнка В. Нястомных пошукаў дарога: Праблемы паэтыкі сучас. бел. гістарычнай прозы. - Мінск, 2002.

Янка Купала і Якуб Колас у кантэксце славянскіх літаратур. - Мінск, 2002.